

ØF-rapport nr. 21/2008

Grensependling og regional utvikling

av

Svein Erik Hagen og Per Kristian Alnes

Østlandsforskning

Østlandsforskning er et forskningsinstitutt som ble etablert i 1984 med fylkeskommunene og høgskolestyrene/de regionale høgskolesentra i fylkene Oppland, Hedmark og Buskerud som stiftere i samarbeid med Kommunaldepartementet.

Østlandsforskning er lokalisert i høgskolemiljøet på Lillehammer og har i tillegg kontorer i Hamar. Instituttet driver anvendt, tverrfaglig og problemorientert forskning og utvikling.

Østlandsforskning er orientert mot en bred og sammensatt gruppe brukere. Den faglige virksomheten er konsentrert om to områder:

- Næringsliv og regional utvikling
- Velferd, organisasjon og kommunikasjon

Østlandsforskning sine viktigste oppdragsgivere er departement, fylkeskommuner, kommuner, statlige etater, råd og utvalg, Norges forskningsråd, næringslivet og bransjeorganisasjoner.

Østlandsforskning har samarbeidsavtaler med Høgskolen i Lillehammer, Høgskolen i Hedmark og Norsk institutt for naturforskning. Denne kunnskapsressursen utnyttes til beste for alle parter.

ØF-rapport nr. 21/2008

Grensependling og regional utvikling

av

Svein Erik Hagen og Per Kristian Alnes

østlandsforskning

Tittel: Grensependling og regional utvikling

Forfatter: Svein Erik Hagen og Per Kristian Alnes

ØF-rapport nr.: 21/2008

ISBN nr.: 978-82-7356-642-3

ISSN nr.: 0809-1617

Prosjektnummer: 10253

Prosjektnavn: Feasibility study

Oppdragsgiver: NAV Eures Hedmark

Prosjektleder: Svein Erik Hagen

Referat: I rapporten gjøres det rede for utviklingen i et utvalg kommuner langs, og i nærheten av, riksgrensa mellom Sverige og Norge. Analysene er i hovedsak konsentrert om folketall, sysselsetting og arbeidspendling over grensa mellom kommuner i den svenske og norske delen av studieområdet. Studieområdet består av 22 svenske og 40 norske kommuner, fra Halden-Strömstad i sør til Trysil-Älvdalen i nord.

Emneord: Grensependling, Sverige-Norge, regional utvikling

Dato: Desember 2008

Antall sider: 78

Pris: Kr 140,-

Utgiver: Østlandsforskning
Postboks 223
2601 Lillehammer

Telefon 61 26 57 00
Telefax 61 25 41 65
e-mail: post@ostforsk.no
<http://www.ostforsk.no>

Dette eksemplar er fremstilt etter KOPINOR, Stenergate 1 0050 Oslo 1. Ytterligere eksemplarframstilling uten avtale og strid med åndsverkloven er straffbart og kan medføre erstatningsansvar.

Forord

EURES Norge skal i samarbeid med EURES Sverige søke EU-kommisjonen om formell Crossborder status for Grensetjenesten. Denne rapporten er en del av grunnlagsmaterialet for søknaden. I rapporten gjøres det rede for utviklingen i grenseregionen, med hovedvekt på folketall og sysselsetting. Deretter presenteres tall og analyser av samhandlingen mellom den svenske og norske delen av grenseregionen. Her er det arbeidspendlingen over grensa mellom kommuner i den svenske og norske delen av studieområdet som står i fokus. Studieområdet består av 22 svenske og 40 norske kommuner, fra Halden-Strömstad i sør til Trysil-Ålvdalen i nord. Avgrensing av studieområdet er gjort i samråd med oppdragsgiver, NAV-EURES-Hedmark. Til slutt i rapporten drøftes grensependlingens betydning for videre utvikling av grenseregionen.

Rapporten er basert på offentlig statistikk fra Statistisk sentralbyrå (SSB) i Norge og Statistiska Centralbyrån (SCB) i Sverige. I tillegg har SCB utarbeidet 2006-tall for pendling mellom Sverige og Norge. SCBs arbeid med grensependlingstallene er delvis finansiert av dette prosjektet for NAV-EURES Hedmark. Som et viktig supplement til datamaterialet er det gjort intervjuer med personer i private bedrifter og offentlige institusjoner som enten har mange grensependlere ansatt, eller som jobber med grensependlere.

Lillehammer, desember 2008

Svein Erik Hagen
prosjektleder

Innhold

Sammendrag.....	7
1 Studieområde.....	9
2 Befolkningsutvikling.	17
3 Sysselsetting og arbeidsmarked.	29
4 Utdanningsnivå og utdanningsinstitusjoner	41
4.1 Utdanningsnivå	41
4.2 Institusjoner for høyere utdanning.	44
5 Pendling over riksgrensa	45
6 Infrastruktur og regional utvikling	59
6.1 Innledning	59
6.2 Grenseoverskridende kollektivtilbud	61
6.2.1 Togtilbudet	61
6.2.2 Busstilbudet	62
7 Arbeidsgivernes erfaringer med grensependlere.	65
7.1 Betydningen av grensependlere	65
7.2 Administrative utfordringer og Grensetjenestens funksjon	67
8 Regionens vekstpotensial og betydningen av grensependling.	71
Referanser	77

Sammendrag

I rapporten gjøres det rede for utviklingen i et utvalg kommuner, i det videre kalt studieområdet, langs og i nærheten av riksgrensa mellom Sverige og Norge. Analysene er i hovedsak konsentrert om folketall, sysselsetting og arbeidspendling over grensa mellom kommuner i den svenske og norske delen av studieområdet. Studieområdet består av 22 svenske og 40 norske kommuner, fra Halden-Strömstad i sør til Trysil-Ålvdalen i nord.

Folketallet har utviklet seg i forskjellig retning på svensk og norsk side av studieområdet. Ser vi på de lange linjer, fra 1970 til 2008, har folketallet på svensk side gått ned fra nesten 344 000 til vel 330 000. På norsk side har folketallet økt fra vel 446 000 til vel 553 000. Både på svensk og norsk side er det store variasjoner fra kommune til kommune når det gjelder endringer i folketall. Den negative befolkningsutviklingen i mange kommuner skyldes både utflytting, og en aldersstruktur som har medført naturlig nedgang i folketallet, dvs. flere døde enn fødte.

Både i Sverige og Norge ble den samlede sysselsettingen redusert under konjunkturedgangen rundt 1993, men nedgangen var langt sterkere i Sverige enn i Norge. Sysselsettingsveksten utover på 1990-tallet var sterkere i Norge enn i Sverige. Antall arbeidsplasser i de svenske kommunene lå nokså stabilt på ca. 160 000 før nedgangen på 1990-tallet, mens antallet nå ligger nokså stabilt på ca. 140 000. I de norske kommunene har antall arbeidsplasser økt fra ca. 200 000 i 1986 til vel 230 000 i 2006 (og nesten 240 000 i 2007).

Grenseområdene fungerer som et felles arbeidsmarked, blant annet som følge av stor likhet i kultur og språk. I 2006 var det registrert 479 pendlere fra den norske delen av studieområdet til de svenske kommunene i studieområdet. 398 av pendlerne kom fra Østfold, 76 fra Hedmark og bare fem fra Akershus. Pendlingen var langt større motsatt veg. Det var registrert 1 396 pendlere fra det svenske studieområdet til det norske. De fleste, 1 109 kom fra Värmland, 229 fra de fire kommunene i Västra Götaland som inngår i studieområdet, og 58 fra Malung og Ålvdalen. Innefor studieområdet er det bare noen få kommuner med gjensidig utveksling av arbeidskraft:

Halden – Strömstad
Eidskog/Kongsvinger – Eda/Arvika
Marker – Årjäng
Trysil – Malung

Med unntak av Strömstad – Halden, er pendlingen fra Sverige til Norge langt større enn motsatt veg på alle disse grenseovergangene. Det er mange svenske arbeidstakere som pendler til kommuner i Norge som ikke inngår i vårt studieområde. Særlig er det mange som pendler til Osloområdet. Ellers er det svenske arbeidspendlere i stort antall norske kommuner, særlig i bransjer som bygg og anlegg, hotell og restaurant og varehandel.

Selv om antall grensependlere ikke er så høyt, om en regner som andeler av den totale sysselsettingen i kommunene, er de likevel helt avgjørende for noen bransjer og i noen yrker. I de norske kommunene i vårt studieområde er det mange svenske arbeidstakere innen helse,

omsorg og sosiale tjenester. I privat sektor er det noe større svinginger i etterspørselen etter arbeidskraft fra Sverige, ikke bare i volum, men like mye når det gjelder hvilken kompetanse som etterspørres. Hvilken kompetanse som tilbys varierer med arbeidsmarkedet i Sverige. Dette illustrerer at de private bedriftene på begge sider av grensa er mer utsatt for svingende konjunkturer enn arbeidsgiverne innen offentlig sektor. Det er utveksling av arbeidskraft til alle deler av privat sektor, men noen sektorer dominerer. Fra Sverige til Norge gjelder det bygg og anlegg, industri, hotell og restaurant og lager/logistikk. Men der også etterspørsel etter ingeniører, førskolelærere, og personell til callsentra.

Både bedriftene, arbeidsgivere i det offentlige, og vikarbyråene understreker at grensependlerne ikke er en ensartet gruppe. Noen tar seg noen få helger eller uker i Norge, andre har langsiktige avtaler om helgevakter over en periode, andre jobber fulltid i en periode, mens noen tar seg fast jobb i Norge og noen etter en stund bosetter seg i Norge. Her er både arbeidsforhold, og ikke minst familieforhold avgjørende for tilpasningen.

Arbeidspendling over riksgrensa går i all hovedsak greit. Hovedinntrykket er at arbeidsgivere som har ansatte fra nabolandet ikke ser det som administrativt problematisk, men noe mer arbeidskrevende enn å ha arbeidstakere fra eget land. For små bedrifter kan ulike lovgiving og regelsystemer i de to landene representere en utfordring. Utfordringene er først og fremst knyttet til spørsmål om pensjonsordninger, og trygder ved ledighet og sykdom. Skatt er et mindre problem for bedriftene, men kan være et problem for arbeidstakerne. Godkjenning av utdanninger oppfattes heller ikke som noe problem. Svenske og norske utdanninger godkjennes og aksepteres, med få unntak, på begge sider av grensa. Det gjelder både høyere utdanninger og fagutdanninger.

Geografisk utvidelse av arbeidsmarkedene vil ofte være en viktig bidragsyter til vekst i en region. For bedriftene gir det et større rekrutteringsgrunnlag, og bedre muligheter for hele tiden å kunne få tak i den kompetanse det er behov for. For arbeidstakerne gir det bedre muligheter for å kunne få en jobb som er tilpasset den utdanning, kompetanse og jobbønske den enkelte har. Regionutvidelser er også viktig med tanke på å redusere langtids arbeidsledighet. For det studieområdet vi har sett på, er det avgjørende å ha en grenseoverskridende infrastruktur som videreutvikler grensekommunene til mer integrerte grenseregioner med økt intern pendling og utvikling av felles tjenestemarkeder. I tillegg er det viktig med infrastruktur som kopler grensekommunene, og hele vårt studieområde tettere på omliggende dynamiske sentra, spesielt Osloregionen.

Informasjon om lover, regler og rettigheter, særlig på områder som trygd, skatt og pensjon, er viktig både for arbeidstakere og arbeidsgivere som skal operere på tvers av riksgrensa. Kunnskap om de formelle systemene er viktig for at grenseregionene skal kunne utnytte det utviklingspotensial som ligger i grenseoverskridende utveksling av arbeidskraft.

1 Studieområde.

Studieområdet omfatter i alt 62 kommuner, 22 på svensk side og 40 på norsk side.

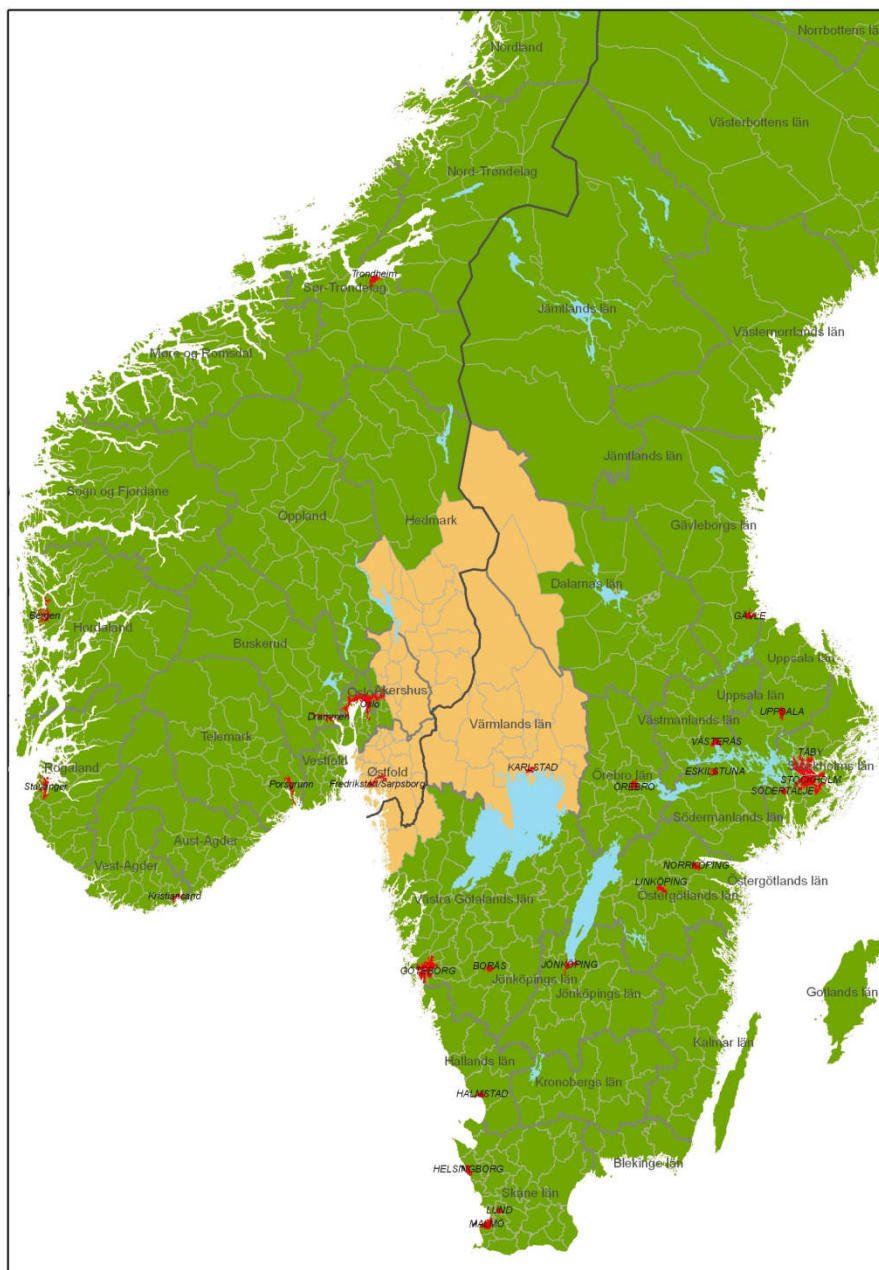
Svenske kommuner som inngår i studieområdet:

- Malung og Älvdalen i Dalarna
- Alle kommuner i Värmland
- Strömstad, Dals Ed, Tanum og Bengtsfors i Västra Götaland

Norske komuner som inngår i studieområdet:

- Alle kommuner i Østfold
- Ni kommuner i Akershus:
 - 0221 Aurskog-Høland
 - 0226 Sørumsund
 - 0227 Fet
 - 0234 Gjerdrum
 - 0235 Ullensaker
 - 0236 Nes
 - 0237 Eidsvoll
 - 0238 Nannestad
 - 0239 Hurdal
- 13 kommuner i Hedmark:
 - 0402 Kongsvinger
 - 0403 Hamar
 - 0412 Ringsaker
 - 0415 Løten
 - 0417 Stange
 - 0418 Nord-Odal
 - 0419 Sør-Odal

0420 Eidskog
0423 Grue
0425 Åsnes
0426 Våler
0427 Elverum
0428 Trysil

Figur 1.1 Studieområdets plassering i Sverige-Norge.

Det geografiske området er stort, vel 50 000 km², og det er store variasjoner i landskapstyper og bosettingsmønstre. Det er kystområder med store befolkningskonsentrasjoner i sør, og tynt befolkede skog- og fjellområder i nord. Også topografien varierer sterkt innen området. I sør er det flatt eller småkupert, mens det i nord er fjellområder som har gitt grunnlag for noen av Skandinavias største alpinanlegg. Både på svensk og norsk side er det store områder med dyrket jordbruksland. På begge sider av riksgrensa er det lange strekninger med svært liten bosetting og med skogbruk som eneste næringsvirksomhet av betydning. Dette gjelder særlig i nord, men også sør i grensetraktene er bosettingen tynn, om vi ser bort fra områdene ved de store grenseovergangene.

Tabell 1.1 Folketall, landareal og folketetthet. Kilde SCB og SSB.

De svenske kommunene					De norske kommunene				
Knr.	Knavn	Folketall	Land-areal	Innb per km2	Knr.	Knavn	Folketall	Landareal	Innb per km2
1435	Tanum	12246	924	13	0101	Halden	28092	596	47
1438	Dals-Ed	4835	730	7	0104	Moss	29073	58	501
1460	Bengtstors	9957	889	11	0105	Sarpsborg	51053	380	134
1486	Strömstad	11558	472	25	0106	Fredrikstad	71976	286	252
1715	Kil	11748	361	33	0111	Hvaler	3961	89	44
1730	Eda	8649	825	10	0118	Aremark	1429	282	5
1737	Torsby	12878	4189	3	0119	Marker	3463	368	9
1760	Storfors	4495	394	11	0121	Rømskog	649	159	4
1761	Hammarö	14547	57	256	0122	Trøgstad	5039	188	27
1762	Munkfors	3880	142	27	0123	Spydeberg	5073	135	38
1763	Forshaga	11444	350	33	0124	Askim	14472	68	214
1764	Grums	9302	386	24	0125	Eidsberg	10509	232	45
1765	Ärjäng	9877	1420	7	0127	Skiptvet	3525	101	35
1766	Sunne	13566	1296	10	0128	Rakkestad	7515	426	18
1780	Karlstad	83641	1165	72	0135	Råde	6825	105	65
1781	Kristinehamn	23906	748	32	0136	Rygge	13914	70	199
1782	Filipstad	10782	1543	7	0137	Våler	4268	239	18
1783	Hagfors	12993	1834	7	0138	Hobøl	4622	140	33
1784	Arvika	26250	1659	16	0221	Aurskog-Høland	13995	895	16
1785	Säffle	15868	1221	13	0226	Sørum	14279	205	70
2023	Malung-Sälen	10428	4106	3	0227	Fet	9963	144	69
2039	Älvdalen	7362	6917	1	0234	Gjerdrum	5464	83	66
					0235	Ullensaker	26934	251	107
					0236	Nes	18510	624	30
					0237	Eidsvoll	19916	392	51
					0238	Nannestad	10657	325	33
					0239	Hurdal	2581	261	10
					0402	Kongsvinger	17361	965	18
					0403	Hamar	27976	338	83
					0412	Ringsaker	32144	1125	29
					0415	Løten	7251	363	20
					0417	Stange	18821	641	29
					0418	Nord-Odal	5091	476	11
					0419	Sør-Odal	7787	487	16
					0420	Eidskog	6397	604	11
					0423	Grue	5078	787	6
					0425	Åsnes	7581	1015	7
					0426	Våler	3869	685	6
					0427	Elverum	19465	1221	16
					0428	Trysil	6741	2957	2
SUM	Svensk side	330 212	31 628	10	SUM	Norsk side	553319	18766	29
Hele studieområdet		883 531	50 394	18					

Den svenske delen av studieområdet utgjør i overkant av 31 600 km², med et folketall på rundt 330 000. Dette gir en gjennomsnittlig folketetthet på 10 personer per km². Den norske delen av området er på knapt 18 800 km², og har vel 553 000 innbyggere. Dette gir et gjennomsnitt på 29 personer per km². Kommunestørrelsen varierer sterkt, fra 57 km² i Hammarö og 58 km² i Moss, til over 4 000 km² i Älvdalen, Torsby og Malung-Sälen. Til sammenlikning kan nevnes at hele Østfold fylke er 4 182 km². Ti av de 22 svenske kommunene er større enn 1 000 km², mens bare fire av de 40 norske kommunene er større enn 1 000 km².

Sverige har gjennomgående større kommuner enn Norge, både i areal og folketall, men i den delen av Sverige som inngår i vårt studieområde er det mange kommuner med et folketall under 10 000, mens bare tre av de svenske kommunene har over 20 000 innbyggere. Folketettheten varierer sterkt innad i området, fra en person per km² i Älvdalen og to i Trysil, til 510 personer per km² i Moss.

I tabell 1.2 ser vi på land i Europa som er av om lag samme størrelse som vårt studieområde.

Tabell 1.2 Areal, folketall og folkemengde per km² i noen europeiske land.

	Areal km ²	Folketall 1000	Folkemengde per km ²
Danmark	43098	5401	126
Bosnia-Hercegovina	51129	3842	88
Estland	45227	1349	30
Irland	70273	4044	56
Kroatia	56542	4439	78
Latvia	64589	2313	37
Nederland	41528	16 282	475
Slovakia	49034	5382	110
Sveits	41284	7390	178
Vårt studieområde	50 394*	884	18

* Omfatter bare landareal, ikke innsjøer.

De europeiske landene av samme størrelse som vårt studieområde har langt flere innbyggere og folketetthet enn vår svensk-norske region. Tettest befolket er Nederland der gjennomsnittet for hele landet er på nivå med vår tettest befolkede kommune, Moss. Estland og Latvia er relativt tynt befolket, og er på nivå med den norske siden av vårt studieområde når det gjelder folkemengde per km², men tre ganger så tett befolket som den svenske delen av studieområdet.

Figur 1. 2 Studieområdet.

Riksgrensen mellom den svenske og norske delen av studieområdet er ca. 520 km lang, og det er mange vegforbindelser over grensa. Det er likevel bare tre overganger, merket lilla på kartet, som har kan sies å ha stor trafikk. Det gjelder først og fremst Svinesund, deretter Morokulien og Ørje/Töcksfors.

Kommunene i studieområdet er ulike på mange måter; det gjelder sentralitet, senterstørrelse, næringsstruktur og befolkningsutvikling. Innen området er det noen kommuner som har hatt kraftig vekst i folketallet i mange år. Det gjelder først og fremst kommunene rundt den nye hovedflyplassen på Gardermoen. Andre kommuner har hatt langvarig nedgang i folketallet. Noen kommuner har sterke sentra med vekst både i offentlig og privat tjenesteyting, mens andre kommuner fortsatt har mange sysselsatte knyttet til industri og landbruk. Her har både sysselsetting og folketall stagnert eller blitt redusert. Mange av kommunene langs grensa er preget av svake sentra, spredt bosetting og lange avstander. I andre deler av området er det sterke sentra og vekst på begge sider av grensa. Slike forhold har selvsagt betydning for utveksling av arbeidskraft over grensa. I tillegg vil de fysiske mulighetene for pendling i form av transportmessig infrastruktur være avgjørende for pendlingsomfanget.

I det følgende ser vi først på hvordan det går med kommunene i studieområdet. Vi bruker befolknings- og sysselsettingsutviklingen som indikatorer. Befolkningsutviklingen er sentral i regionalpolitikken i begge land, og både på statlig nivå, i fylkene og i kommunene er en opptatt av hvordan folketallet utvikler seg.

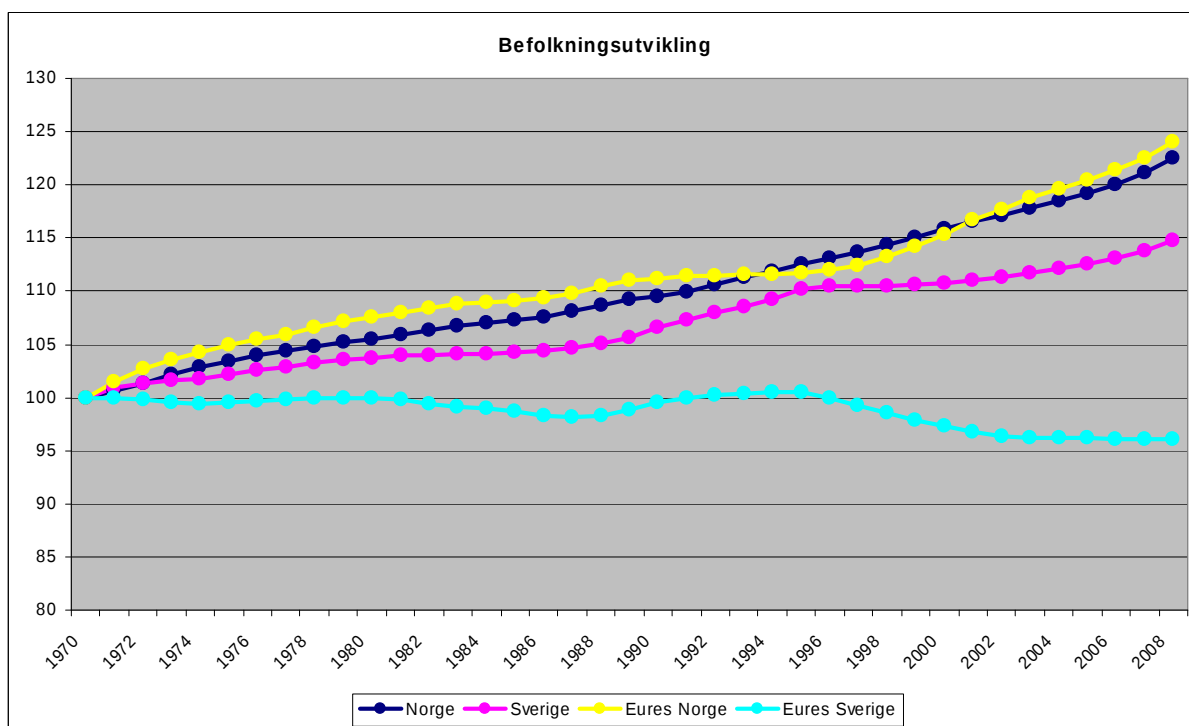
I den offisielle statistikken fra Statistisk sentralbyrå (SSB) og Statistiska Centralbyrån (SCB) publiseres to tall for sysselsettingen i en kommune. Det ene er *sysselsatte etter bosted*, som sier hvor mange av de som bor i en kommune som er registrert som sysselsatte, uavhengig av hvor de faktisk har sitt arbeid. Det andre sysselsettingsmålet er *sysselsatte etter arbeidssted*, som sier hvor mange det er som arbeider i en kommune, dvs. som er registrert med arbeidsplass i kommunen, uavhengig av hvor den sysselsatte er bosatt. Sysselsatte etter arbeidssted egner seg for å belyse næringsstruktur og næringsutvikling i en kommune eller region, fordi:

- Sysselsettingsutviklingen har en egenverdi som indikator siden mange av virkemidlene i regionalpolitikken har vært rettet mot sysselsetting og fordi man tradisjonelt har vurdert arbeidsplasser som avgjørende for bosetting.
- Sysselsatt etter arbeidssted er en grei indikator på verdiskaping og næringsutvikling på kommunalt og regionalt nivå. Selv om ulike næringer har ulik arbeidskraftsintensitet, og selv om denne ofte endres over tid, kan bruk av denne indikatoren forsvares med at det er klare koblinger mellom struktur og utvikling i bruttoprodukt og i sysselsetting. Om lag 2/3 av bruttoproduktet innenfor fastlandsnæringene fordeles til lønnskostnader. Sysselsettingsanalyser kan derfor være vel så relevante i en regional sammenheng som verdiskapingsanalyser, siden sysselsettingen og lønningene ofte er ”mer lokale” enn andre verdiskapingskomponenter som kapitalutgifter og -avkastning.
- Et tilleggsmoment er at det finnes god statistikk med relativt kort produksjonstid. Det finnes data for mange år, og statistikken er sammenlignbar over grensa.

2 Befolkningsutvikling.

I vårt studieområde har folketallet utviklet seg i forskjellig retning på svensk og norsk side. Ser vi på de lange linjer, fra 1970 til 2008, har folketallet på svensk side gått ned fra nesten 344 000 til vel 330 000. På norsk side har folketallet økt fra vel 446 000 til vel 553 000. I figur 2.1 er folketallsutviklingen i studieområdet sammenliknet med utviklingen i Sverige og Norge. I perioden 1970-2008 økte folketallet i Sverige med 15 prosent, mens det på svensk side av studieområdet gikk ned med fire prosent.¹ Folketallet på svensk side holdt seg noenlunde stabilt fra 1970 til rundt 1997. Da gikk folketallet noe ned, for senere å stabilisere seg på et lavere nivå.

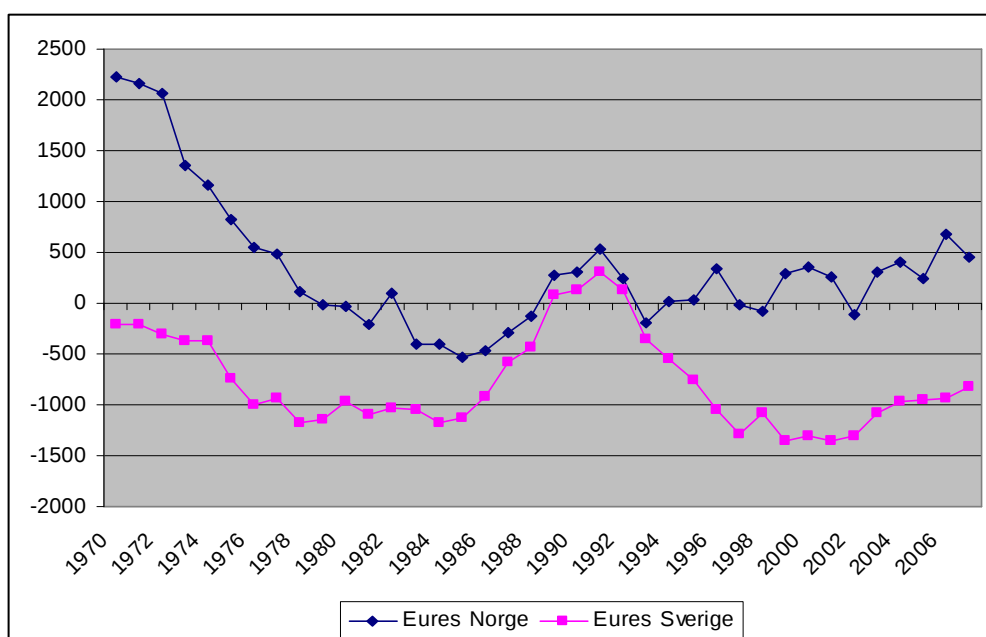
Folketallet i Norge økte med 23 prosent fra 1970 til 2008, mens norsk side av studieområdet hadde en økning på 24 prosent.

Figur 2.1 Utvikling i folketall 1970-2008. Indeks 1970=100. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

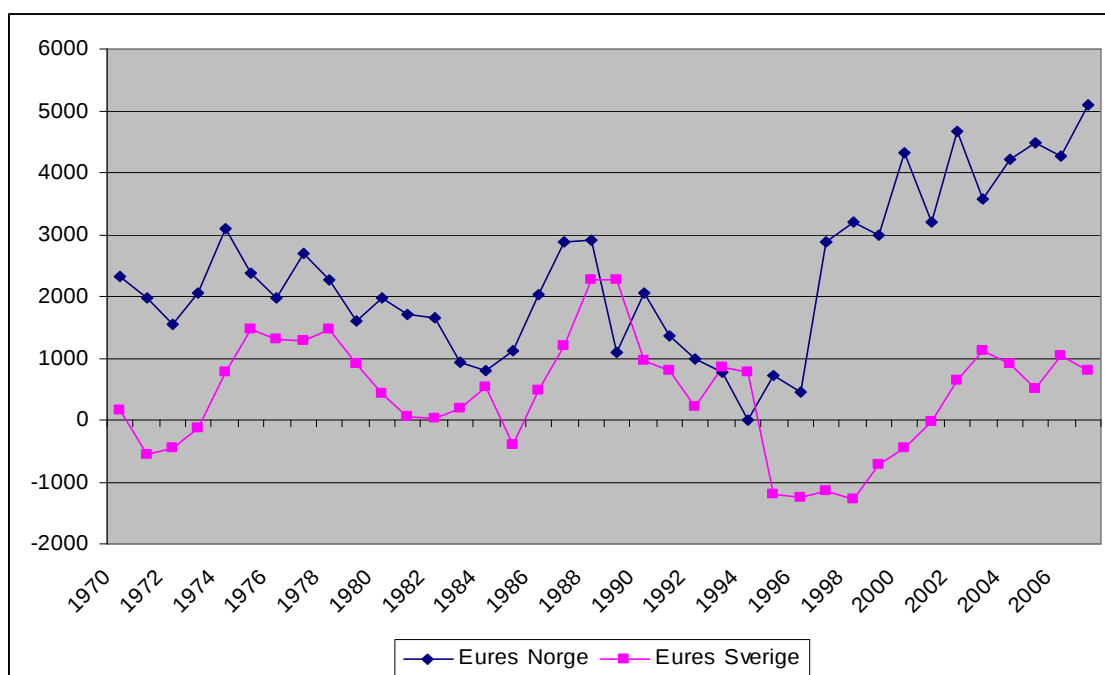
¹ I figurene nedenfor er den svenske delen av studieområdet kalt "Eures Sverige", mens den norske delen er kalt "Eures Norge".

Både Sverige, Norge og norsk side av studieområdet har hatt fødselsoverskudd og netto innflytting, og da selvsagt vekst i folketallet.

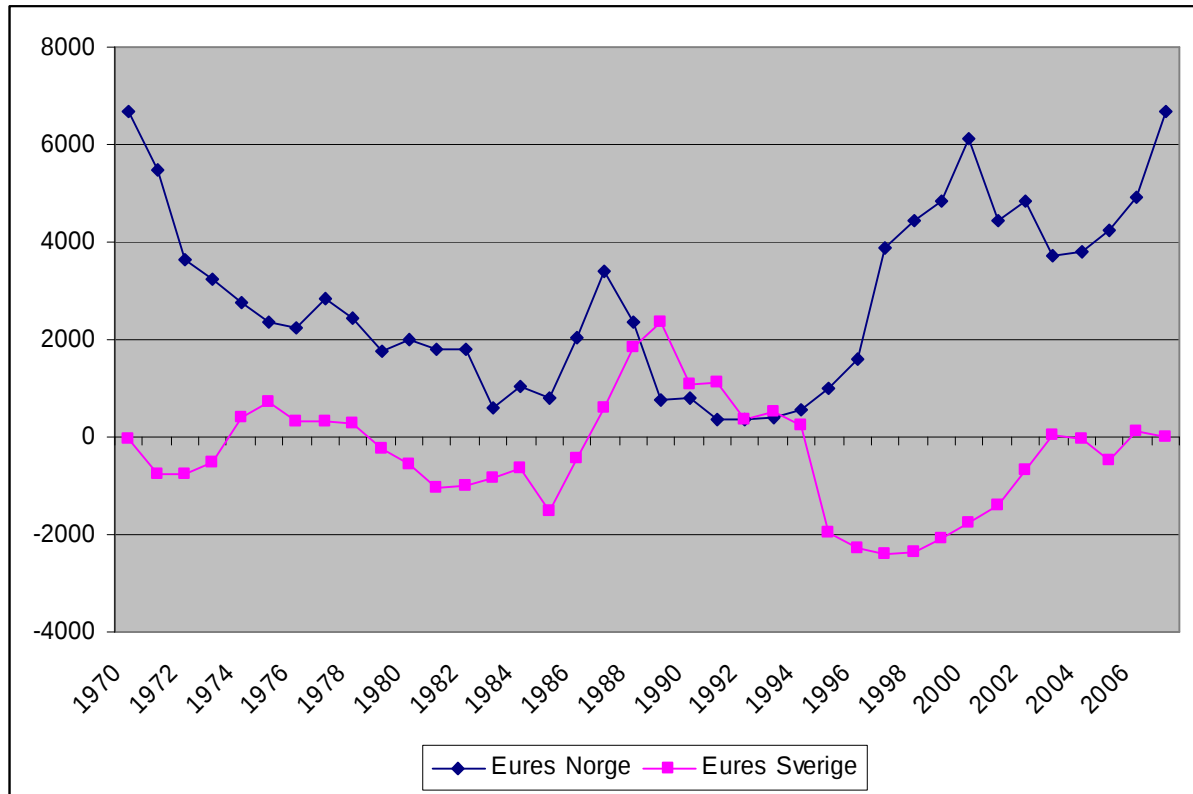
Figur 2.2 Fødselsoverskudd 1970 - 2007. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Med unntak av årene 1989 - 1992 har den svenske delen av studieområdet hatt fødselsunderskudd i alle år fra 1970 til 2007. På norsk side var det store fødselsoverskudd fra 1970 til 1980, så mange år med underskudd fram til 1988. Senere har det stor sett vært fødselsoverskudd, om en ser de norske kommunene i studieområdet samlet.

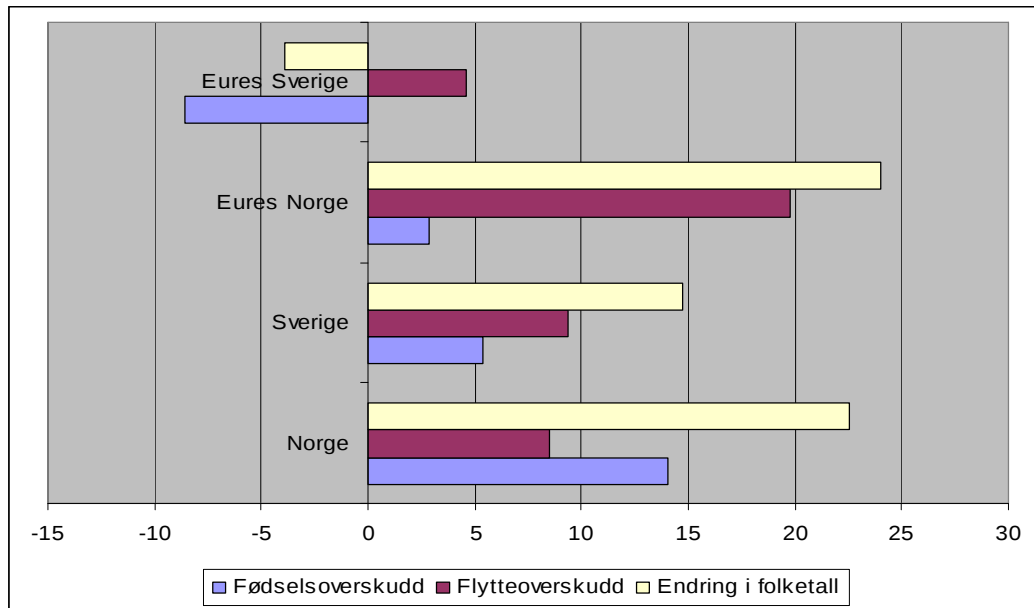
Figur 2.3 Flytteoverskudd 1970 - 2007. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Den svenske delen av studieområdet har hatt netto innflytting i mange år, men fødselsunderskuddet (dvs. antall fødte er mindre enn antall døde) har vært større enn netto innflytting. Resultatet er at folketallet har gått nedover, jf. figur 2.4. På norsk side har det vært netto innflytting i alle år.

Figur 2.4 Årlig endring i folketall 1970 - 2007. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Resultatet av disse endringsprosessene (flyttinger, fødsler, død) ser vi figur 2.4. På norsk side har folketallet økt hvert år, selv om veksten har variert mye fra år til år. På svensk side har folketallet økt i noen år, men det har vært flere år med nedgang i folketallet, og særlig i årene 1996-2001 var det en relativt sterk reduksjon i folketallet hvert år.

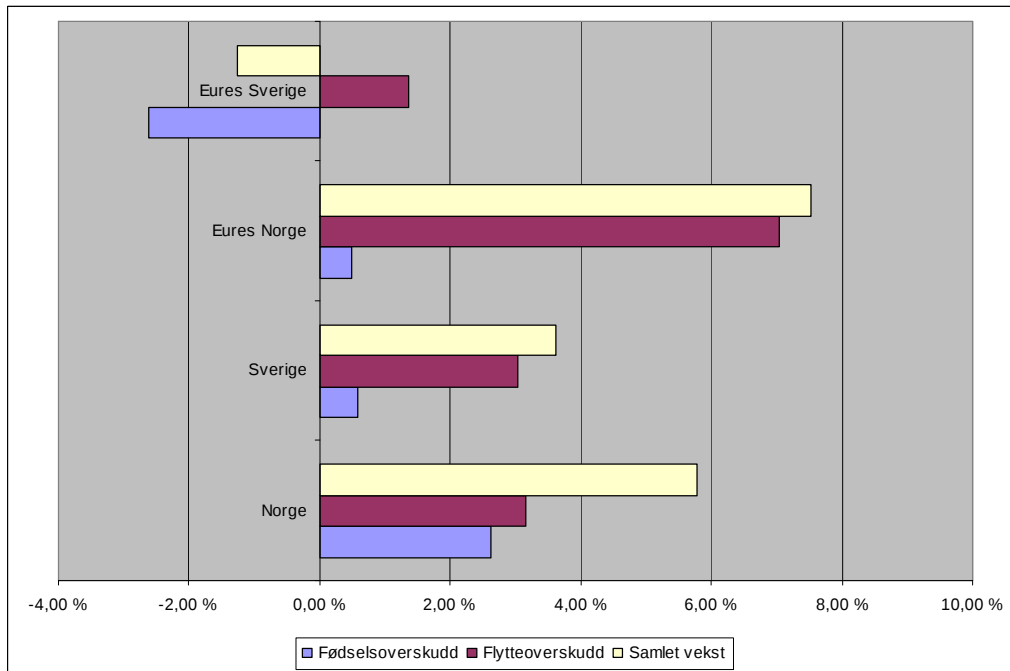

Figur 2.5 Endringskomponenter i folketall summert over årene 1970-2008. Prosent.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Ser vi hele perioden 1970-2008 under ett, har både Sverige og Norge fødselsoverskudd og netto innflytting. I Sverige er det innflyttingen som har gitt størst vekstbidrag, i Norge er det fødselsoverskuddet. I vårt studieområde har det vært fødselsunderskudd på svensk side og overskudd på norsk side, men det er innflyttingen som har gitt den sterke veksten i folketallet på norsk side.

Bildet er det samme om en bare ser på årene etter 2000. Det er stor netto innflytting som har bidratt tilvekst i de norske kommunene i studieområdet, jf. figur 2.6.

Figur 2.6 Endringskomponenter i folketall summert over årene 2000-2008. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Går vi ned på kommunenivå, er det store forskjeller både på svensk og norsk side.

Tabell 2.1 Endring i folketall i fire perioder fra 1970 til 2008. Norske kommuner. Prosent.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	1970-80	1980-90	1990-2000	2000-2008	1970-2008
Norge	5,2	3,5	5,0	5,8	22,6
Sverige	3,5	1,9	3,8	3,6	14,7
Eures Norge	7,1	3,3	2,7	7,5	24,0
Eures Sverige	0,0	-1,0	-1,7	-1,3	-3,9
0101 Halden	0,4	-3,2	2,7	5,0	5,1
0104 Moss	3,4	-2,9	6,4	9,5	18,7
0105 Sarpsborg	7,4	2,7	1,0	7,7	20,3
0106 Fredrikstad	2,0	1,1	4,6	6,2	14,6
0111 Hvaler	10,6	23,7	8,5	13,3	71,5
0118 Aremark	2,1	7,7	-2,3	-2,5	5,8
0119 Marker	4,3	-1,0	-3,9	4,8	4,3
0121 Rømskog	4,9	-2,8	2,5	-2,8	0,6
0122 Trøgstad	14,3	2,3	1,3	3,4	25,8
0123 Spydeberg	18,5	9,2	3,6	13,1	55,1
0124 Askim	14,5	8,7	4,1	6,5	41,1
0125 Eidsberg	3,5	1,9	1,7	8,1	18,9
0127 Skiptvet	15,0	10,8	-0,5	11,3	43,2
0128 Rakkestad	5,7	2,0	-1,4	6,3	13,0
0135 Råde	19,7	10,7	2,0	9,9	54,7
0136 Rygge	14,6	8,5	9,3	4,6	47,7
0137 Våler (Østf.)	42,7	20,3	-3,4	5,0	94,1
0138 Hobøl	21,0	9,3	8,2	5,5	58,7
0221 Aurskog-Høland	12,5	2,4	-1,2	11,7	29,5
0226 Sørum	14,2	19,0	6,4	17,6	74,9
0227 Fet	12,4	19,3	4,9	7,3	57,0
0234 Gjerdrum	28,5	18,7	17,8	19,2	126,0
0235 Ullensaker	12,5	7,3	8,2	33,7	81,5
0236 Nes (Ak.)	9,8	12,3	2,7	13,8	47,3
0237 Eidsvoll	10,4	9,5	3,5	13,7	47,7
0238 Nannestad	17,7	4,7	8,3	19,2	66,8
0239 Hurdal	9,4	4,0	3,6	-2,4	15,8
0402 Kongsvinger	25,4	2,8	-1,3	0,1	27,9
0403 Hamar	3,5	0,4	5,1	5,5	16,5
0412 Ringsaker	4,7	2,2	1,1	1,7	12,0
0415 Løten	8,2	3,9	1,5	0,6	15,7
0417 Stange	4,7	-0,8	0,9	4,9	11,9
0418 Nord-Odal	3,3	-1,4	-5,3	0,3	-2,1
0419 Sør-Odal	2,1	4,6	-1,0	5,8	11,4
0420 Eidskog	-1,4	2,1	-1,8	-0,1	-0,5
0423 Grue	-5,9	-3,3	-7,3	-6,7	-21,8
0425 Åsnes	-3,2	-4,7	-4,6	-6,7	-19,4
0426 Våler (Hedm.)	-0,7	-7,1	-5,7	-4,8	-20,4
0427 Elverum	14,1	5,0	3,4	7,8	36,5
0428 Trysil	1,7	-3,0	-3,9	-4,7	-9,9

De rosa cellene viser kommuner som i den aktuelle perioden hadde en vekst i folketallet på 10 prosent eller mer. Celler merket turkis viser kommuner som i gjeldende periode hadde nedgang i folketallet.

Tabell 2.2 Endring i folketall i fire perioder fra 1970 til 2008. Svenske kommuner. Prosent.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB

	1970-80	1980-90	1990-2000	2000-2008	1970-2008
1435 Tanum	4,6	1,8	1,7	1,5	12,8
1438 Dals-Ed	5,8	1,1	-7,0	-2,8	-3,2
1460 Bengtsfors	-2,1	-3,4	-6,0	-9,7	-20,5
1486 Strömstad	-2,2	9,8	2,4	4,8	18,7
1715 Kil	34,4	6,9	0,6	-1,6	45,0
1730 Eda	-6,0	-0,2	-8,0	-0,5	-14,4
1737 Torsby	-8,3	-3,9	-6,2	-7,6	-25,0
1760 Storfors	-4,6	-2,1	-8,0	-6,5	-20,3
1761 Hammarö	7,8	12,4	6,0	2,9	36,8
1762 Munkfors	-8,4	-8,7	-9,9	-7,7	-32,9
1763 Forshaga	27,6	-2,4	-0,5	-1,8	21,5
1764 Grums	6,6	-7,3	-3,7	-3,8	-9,7
1765 Årjäng	-2,9	2,7	-3,2	1,0	-1,5
1766 Sunne	-5,9	-1,0	1,3	-0,3	-4,8
1780 Karlstad	3,0	2,0	4,7	4,6	17,0
1781 Kristinehamn	-1,4	-4,3	-3,6	-3,3	-13,5
1782 Filipstad	-8,4	-9,0	-10,1	-9,3	-34,2
1783 Hagfors	-7,5	-8,1	-10,4	-9,8	-33,5
1784 Arvika	-1,2	-1,1	-1,2	-0,4	-4,3
1785 Säffle	-3,6	-6,7	-5,4	-5,5	-21,2
2023 Malung-Sälen	-2,7	-2,8	-6,0	-4,5	-15,5
2039 Älvdalen	-9,3	-1,4	-4,1	-5,7	-20,5

Et raskt blick på tabellene viser at mange av de svenske kommunene har hatt nedgang i folketallet i alle fire perioder. Det gjelder hele 12 av de 22 kommunene. På norsk side er det bare de tre Solør-kommunene Grue, Åsnes og Våler som har hatt nedgang i alle de fire periodene.

På svensk side har tre kommuner, Tanum, Hammarö og Karlstad hatt vekst i alle fire perioder. På norsk side har det vært vekst i alle fire perioder i 21 av kommunene.

Kolonnen lengst til høyre viser prosentvis vekst i hele perioden fra 1970 til 2008. Ti av de norske kommunene har hatt en vekst i folketallet på mer enn 50 prosent i denne perioden, mens den høyeste veksten på svensk side er Kil med 45 prosent og Hammarö med knapt 37 prosent. Seks av 40 norske og 16 av 22 svenske kommuner har hatt nedgang i folketallet. På norsk side har mange av kommunene i Østfold hatt sterk vekst over lang tid (Hvaler, Spydeberg, Askim, Skiptvedt, Råde, Rygge, Våler, Hobøl). Det samme gjelder noen kommuner i Akershus (Sørum, Fet, Gjerdrum, Ullensaker, Nes, Eidsvoll, Nannestad). Den langsiktige veksten har først og fremst kommet i kommuner som inngår i Oslos pendlingsomland. Den siste perioden, 2000-2008, har folketallet økt sterkt i kommunene ved den nye hovedflyplassen på Gardermoen.

Den negative befolkningsutviklingen i mange kommuner skyldes både utflytting, og en aldersstruktur som har medført naturlig nedgang i folketallet, dvs. flere døde enn fødte. Med unntak av Solørkommunene Grue, Åsnes og Våler har alle de norske kommunene hatt netto innflytting om en ser hele perioden 1970-2007 under ett. På svensk side har 18 av de 22 kommunene hatt netto utflytting. 18 av de 40 norske kommunene og 18 av de 22 svenske kommunene har hatt fødselsunderskudd.

På svensk side av vårt studieområde har det ikke vært noen større, voksende by å pendle til. Dette kan være en av årsakene til at folketallet har utviklet seg så forskjellig på svensk og norsk side av vårt studieområde.

Ser vi utviklingen over lang tid, dvs. 1970-2008, har folketallet i kommunene nærmest riksgrensa ikke utviklet seg positivt, sett i forhold til resten av studieområdet, og sett i forhold til utviklingen i sine respektive land.

Kort om befolkningsutviklingen 2000-2008.

Vi ser spesielt på de siste årene, for å se om det har vært endringer i de langsiktige trendene fra 1970. Fra 1970 fram til i dag er mye endret i arbeidsmarked, utdanningstilbud, kompetansekrav, transportmessig og digital infrastruktur, mm. Spørsmålet er om dette har endret den langsiktige utviklingen i flyttestrømmer og folketall.

Tabell 2.3 Fødselsoverskudd, flytteoverskudd og endring i folketall 2000-2008. Norske kommuner. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

2000-2008	Fødselsoverskudd	Flytteoverskudd	Endring i folketall
Norge	117355	141008	258363
Sverige	52156	269345	321501
Eures Norge	2560	33772	36332
Eures Sverige	-8737	4519	-4218
0101 Halden	-6	1333	1327
0104 Moss	230	2302	2532
0105 Sarpsborg	275	3388	3663
0106 Fredrikstad	217	3982	4199
0111 Hvaler	-62	528	466
0118 Aremark	-29	-7	-36
0119 Marker	-94	254	160
0121 Rømskog	-36	17	-19
0122 Trøgstad	11	156	167
0123 Spydeberg	29	560	589
0124 Askim	212	672	884
0125 Eidsberg	79	703	782
0127 Skiptvet	100	255	355
0128 Rakkestad	-69	513	444
0135 Råde	75	538	613
0136 Rygge	298	314	612
0137 Våler (Østf.)	117	84	201
0138 Hobøl	158	81	239
0221 Aurskog-Høland	-3	873	870
0226 Sørum	431	948	1379
0227 Fet	295	498	793
0234 Gjerdrum	244	757	1001
0235 Ullensaker	1411	4155	5566
0236 Nes (Ak.)	317	2035	2352
0237 Eidsvoll	260	1471	1731
0238 Nannestad	434	1577	2011
0239 Hurdal	-24	121	97
0402 Kongsvinger	-270	281	11
0403 Hamar	-229	1694	1465
0412 Ringsaker	-40	583	543
0415 Løten	-61	103	42
0417 Stange	30	842	872
0418 Nord-Odal	-174	190	16
0419 Sør-Odal	-211	637	426
0420 Eidskog	-266	257	-9
0423 Grue	-302	-60	-362
0425 Åsnes	-443	-99	-542
0426 Våler (Hedm.)	-230	37	-193
0427 Elverum	171	1243	1414
0428 Trysil	-285	-44	-329

Tabell 2.4 Fødselsoverskudd, flytteoverskudd og endring i folketall 2000-2008. Svenske kommuner. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

2000-2008	Fødselsoverskudd	Flytteoverskudd	Endring i folketall
1435 Tanum	-517	694	177
1438 Dals-Ed	-100	-39	-139
1460 Bengtsfors	-622	-453	-1075
1486 Strömstad	-258	790	532
1715 Kil	7	-196	-189
1730 Eda	-329	289	-40
1737 Torsby	-886	-179	-1065
1760 Storfors	-200	-112	-312
1761 Hammarö	157	249	406
1762 Munkfors	-300	-24	-324
1763 Forshaga	-51	-156	-207
1764 Grums	-212	-159	-371
1765 Årjäng	-328	421	93
1766 Sunne	-493	446	-47
1780 Karlstad	466	3190	3656
1781 Kristinehamn	-987	162	-825
1782 Filipstad	-674	-437	-1111
1783 Hagfors	-910	-497	-1407
1784 Arvika	-1007	904	-103
1785 Säffle	-685	-243	-928
2023 Malung-Sälen	-457	-40	-497
2039 Älvdalen	-351	-91	-442

Det er ingen klare endringer i befolkningsutviklingen om vi bare ser på årene fra 2000, sammenliknet med den langsiktige trenden fra 1970. Snarere er hovedinntrykket at trendene er forsterket. Kommuner med langsiktig positiv utvikling har fortsatt vekst også de siste årene, mens kommuner i langsiktig nedgang har fortsatt i samme bane. I årene 2000-2008 har bare tre av de 22 svenske kommunene fødselsoverskudd, og 9 kommuner har netto innflytting. Ofte er det de samme kommunene som kommer negativt ut både på naturlig tilvekst (antall fødte - antall døde) og på flytting. 12 av de svenske kommunene har både netto utflytting og fødselsunderskudd. To svenske kommuner, Hammarö og Karlstad har både fødselsoverskudd og netto innflytting.

På norsk side av vårt studieområde er befolkningsutviklingen mer positiv, også de siste årene. 21 av de 40 kommunene har fødselsoverskudd, og med unntak av fire kommuner har alle netto innflytting. Fire av de norske kommunene kommer ut med fødselsunderskudd og netto utflytting. Det gjelder Aremark, Grue, Åsnes og Trysil. Mange av de norske kommunene har hatt forsterket sin vekst i årene etter 2000. Det gjelder særlig bykommunene Moss, Sarpsborg og Fredrikstad i Østfold, og Akershuskommunene som ligger nær hovedflyplassen; Ullensaker, Nes, Eidsvoll, Nannestad og Sørumsund. Gjerdrum har fortsatt sin sterke vekst.

Kommunene ved de store grenseovergangene.

Tabell 2.5 Prosentvis endring i folketall i fire perioder og i perioden 1970-2008.

Fødselsoverskudd, flytteoverskudd og endring i folketall 2008. Grensekommuner. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	1970-80	1980-90	1990-2000	2000-2008	1970-2008	Fødsels- overskudd	Flytte- over- skudd	Endring i folketall
0101 Halden	0,4	-3,2	2,7	5,0	5,1	-6	1333	1327
0119 Marker	4,3	-1,0	-3,9	4,8	4,3	-94	254	160
0402 Kongsvinger	25,4	2,8	-1,3	0,1	27,9	-270	281	11
0420 Eidskog	-1,4	2,1	-1,8	-0,1	-0,5	-266	257	-9
1486 Strömstad	-2,2	9,8	2,4	4,8	18,7	-258	790	532
1730 Eda	-6,0	-0,2	-8,0	-0,5	-14,4	-329	289	-40
1765 Årjäng	-2,9	2,7	-3,2	1,0	-1,5	-328	421	93
1784 Arvika	-1,2	-1,1	-1,2	-0,4	-4,3	-1007	904	-103

Også kommunene ved de viktigste grenseovergangene følger det samme mønster; vekst på norsk side og nedgang i folketallet på svensk side. Unntakene her er Strömstad med langvarig og ganske sterk vekst, og Eidskog med langvarig svak nedgang i folketallet. Alle kommunene hadde fødselsunderskudd i årene 2000-2007, og alle hadde netto innflytting.

Eidskog/Kongsvinger – Eda/Arvika

Liten endring i folketall på begge sider av grensa 2000-2008.

Marker - Årjäng

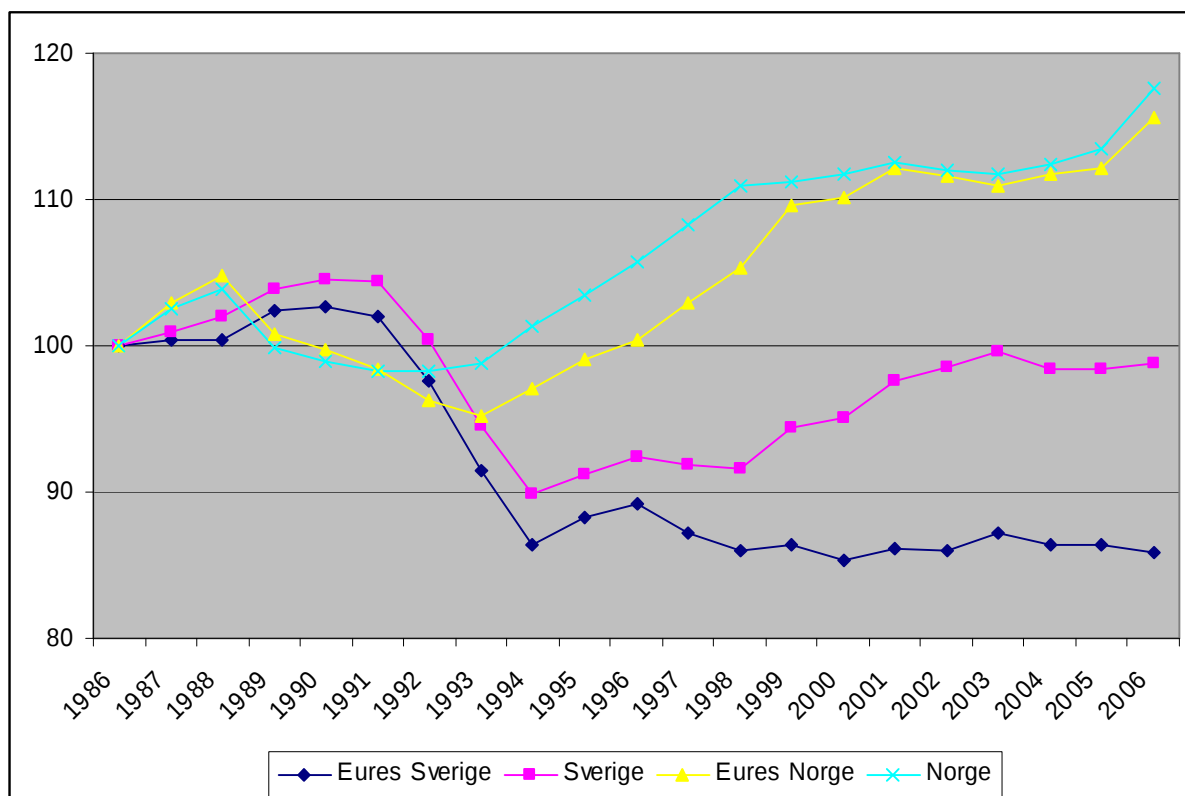
Relativt sterk vekst i Marker 2000-2008, svak vekst i Årjäng.

Halden - Strömstad

Sett i forhold til de andre Østfoldbyene har veksten i Halden vært svak. Strömstad er derimot den svenske kommunen i vårt studieområde som har hatt sterkest vekst. I den grad den grenseoverskridende samhandlingen har bidratt til befolkningsvekst, synes den bare å ha kommet på svensk side.

Det er ingenting i befolkningsutviklingen som tyder på at grensekommunen har hatt sterkere vekst enn andre kommuner i studieområdet, eller resten av landet. Likevel kan grenseoverskridende samhandling hatt en positiv betydning. Vi vet ikke hvilke utvikling disse kommunene ville hatt uten muligheter for grensependling

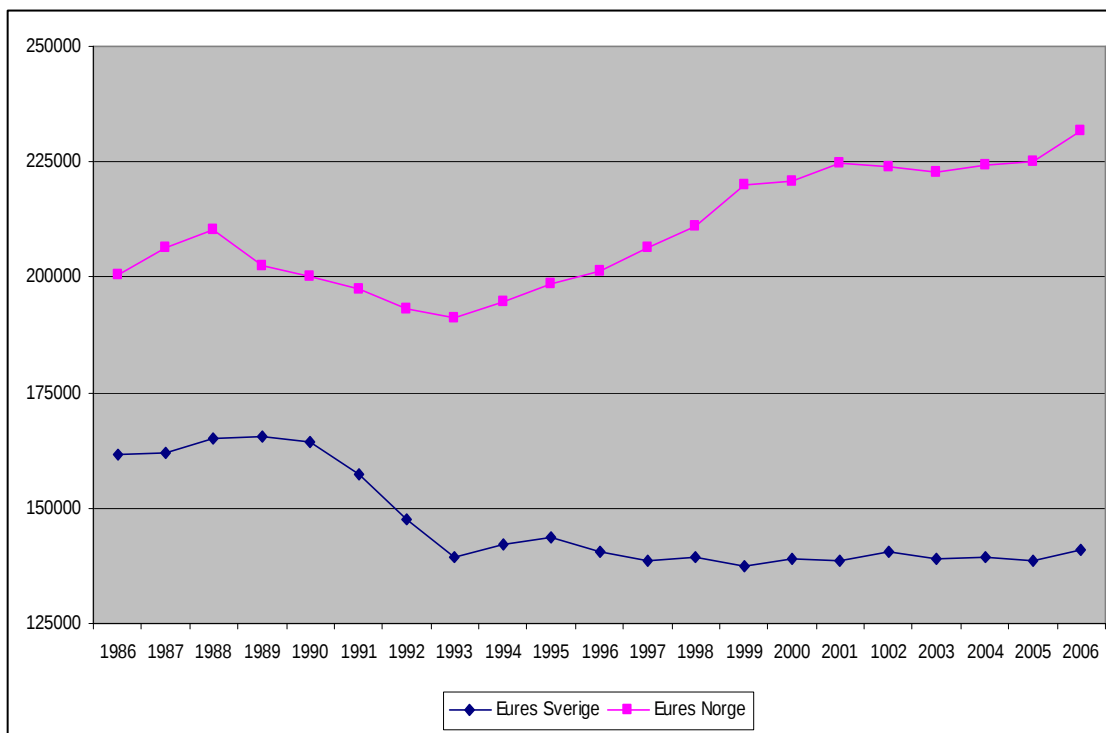
3 Sysselsetting og arbeidsmarked.

Figur 3.1 Sysselsatte etter arbeidssted 1986-2006. Indeks: 1986=100. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

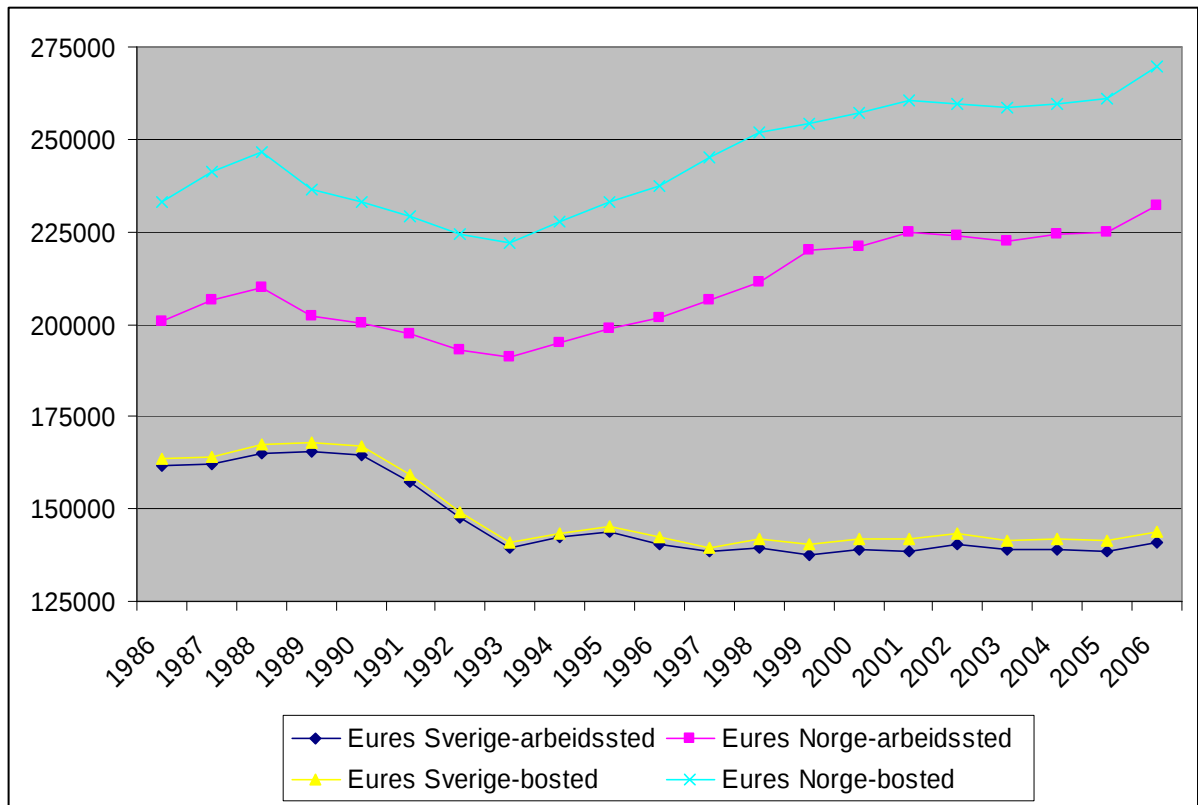
Både i Sverige og Norge ble den samlede sysselsettingen redusert under konjunkturedgangen rundt 1993, men nedgangen var langt sterkere i Sverige enn i Norge. Sysselsettingsveksten utover på 1990-tallet var sterkere i Norge enn i Sverige. Dette henger sammen med ulike statsfinansielle muligheter til å motvirke internasjonale lavkonjunkturer gjennom offentlige budsjetter. Offentlig sysselsetting økte eksempelvis med 13-15 prosent i Norge i 10-årsperioden 1993-2003, mens den i samme periode gikk tilbake med 3 prosent i Sverige. Etter å ha vært langt større i Sverige enn i Norge, er nå offentlig sektors andel av sysselsettingen nokså lik i begge land, rundt 31 prosent. Det må også bemerkes at noe av den sterke veksten i Norge skyldes arbeidstidsforkortelser. Veksten i arbeidstimer har ikke vært så høy som i antall sysselsatte.

Sysselsettingen i Sverige har nå tatt seg opp til samme nivå som i 1986, men dette gjelder ikke for de svenske kommunene i vårt studieområde. Her har sysselsettingen blitt liggende på det nivå det fikk etter nedgangen tidlig på 1990-tallet. I Norge har det vært sterk vekst i sysselsettingen fra midten av 1990-tallet, og de norske kommunene i studieområdet har stort sett holdt tritt med det nasjonale landsgjennomsnittet.

Figur 3.2 Sysselsatte etter arbeidssted 1986-2006. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Antall arbeidsplasser i de svenske kommunene lå nokså stabilt på ca. 160 000 før nedgangen på 1990-tallet, mens antallet nå ligger nokså stabilt på ca. 140 000. I de norske kommunene har antall arbeidsplasser økt fra ca. 200 000 i 1986 til vel 230 000 i 2006 (og nesten 240 000 i 2007), men med noen svinginger undervegs. Som med folketallet har antall arbeidsplasser utviklet seg forskjellig på svensk og norsk side av grensa.

Figur 3.3 Sysselsatte etter bosted og arbeidssted 1986-2006. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Forholdet mellom sysselsatte etter bosted og sysselsatte etter arbeidssted (antall arbeidsplasser) har holdt seg nokså uforandret over hele 20-årsperioden. I den svenske delen av studieområdet har det vært tilnærmet balanse mellom antall sysselsatte etter bosted og antall arbeidsplasser. Netto utpendling har variert mellom 1 200 og 3 000, dvs. mellom 1,0 og 2,2 prosent av samlet sysselsetting.

På norske side har det i hele perioden vært langt flere sysselsatte enn arbeidsplasser, og følgelig stor netto utpendling. Netto utpendling har svinget mellom 31 000 og 40 000, dvs. mellom 13,5 og 16,1 prosent av samlet sysselsetting. Netto utpendling, som andel av samlet sysselsetting, var størst i siste halvdel av 1990-tallet. Den store utpendlingen innebærer at kommunene på norsk side har kunnet opprettholde et folketall som er langt høyere enn det antall lokale arbeidsplasser skulle tilsi. Stabiliteten i netto utpendling tilsier at området ikke har økt sin pendlingsbaserte bosetting i vesentlig grad i løpet av disse 20 årene. Dette gjelder om en ser kommunene på norsk side samlet. Går en ned på kommunenivå, blir bildet selvsagt mer nyansert.

Tabell 3.1 Endring i antall arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted)² og folketall 1996-2006.³ Sortert etter fallende vekst i antall arbeidsplasser. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	Sysselsetting	Folketall		Sysselsetting	Folketall
235 Ullensaker	159,3	38,3	1486 Strömstad	30,8	5,9
234 Gjerdrum	40,5	29,2	1438 Dals-Ed	18,1	-5,3
123 Spydeberg	29,4	14,7	1780 Karlstad	9,2	4,3
135 Råde	27,2	10,1	1435 Tanum	8,3	0,3
138 Hobøl	25,2	13,1	1765 Årjäng	8,1	-0,1
127 Skiptvet	19,2	9,4	1766 Sunne	6,6	-1,8
239 Hurdal	17,9	-0,2	1784 Arvika	3,6	-2,2
106 Fredrikstad	17,2	8,0	1761 Hammarö	0,6	2,3
226 Sørumsund	16,9	19,2	2023 Malung	0,5	-6,7
122 Trøgstad	15,9	4,7	1730 Eda	0,0	-3,8
221 Aurskog-Høland	15,6	10,0	1763 Forshaga	-1,3	-3,9
104 Moss	13,6	12,2	1760 Storfors	-2,1	-10,3
137 Våler	13,0	6,5	2039 Älvdalen	-3,7	-9,0
403 Hamar	12,7	6,3	1715 Kil	-8,1	-3,4
238 Nannestad	11,7	27,2	1737 Torsby	-8,3	-11,1
111 Hvaler	11,6	12,1	1782 Filipstad	-9,9	-12,4
125 Eidsberg	11,0	12,3	1781 Kristinehamn	-10,3	-6,8
418 Nord-Odal	10,9	-1,2	1783 Hagfors	-10,9	-13,3
420 Eidskog	10,6	0,5	1764 Grums	-10,9	-7,7
121 Rømskog	10,4	0,2	1785 Säffle	-13,5	-8,5
417 Stange	9,7	5,6	1762 Munkfors	-18,4	-13,6
227 Fet	8,7	12,1	1460 Bengtsfors	-28,3	-11,5
105 Sarpsborg	8,5	8,9			
101 Halden	8,1	6,4			
124 Askim	8,1	9,4			
136 Rygge	6,7	9,8			
427 Elverum	6,6	8,2			
128 Rakkestad	4,5	5,6			
412 Ringsaker	4,1	2,2			
236 Nes	3,6	15,5			
428 Trysil	2,2	-5,2			
402 Kongsvinger	2,1	0,0			
119 Marker	0,5	8,4			
237 Eidsvoll	-0,8	14,6			
419 Sør-Odal	-3,5	6,4			
423 Grue	-5,8	-6,5			
425 Åsnes	-7,1	-7,0			
118 Aremark	-8,3	-3,3			
426 Våler	-9,2	-6,7			
415 Løten	-10,7	2,9			

² Vi kommer senere tilbake til hvordan grensependlerne er behandlet i sysselsettingsstatistikken.

³ Antall sysselsatte målt i siste kvartal hvert år. Folketall per 1. januar. Det vi her betegner folketall 2006 er da folketall per 1. januar 2007, som er nær sammenfallende med tidspunktet for måling av sysselsetting 2006.

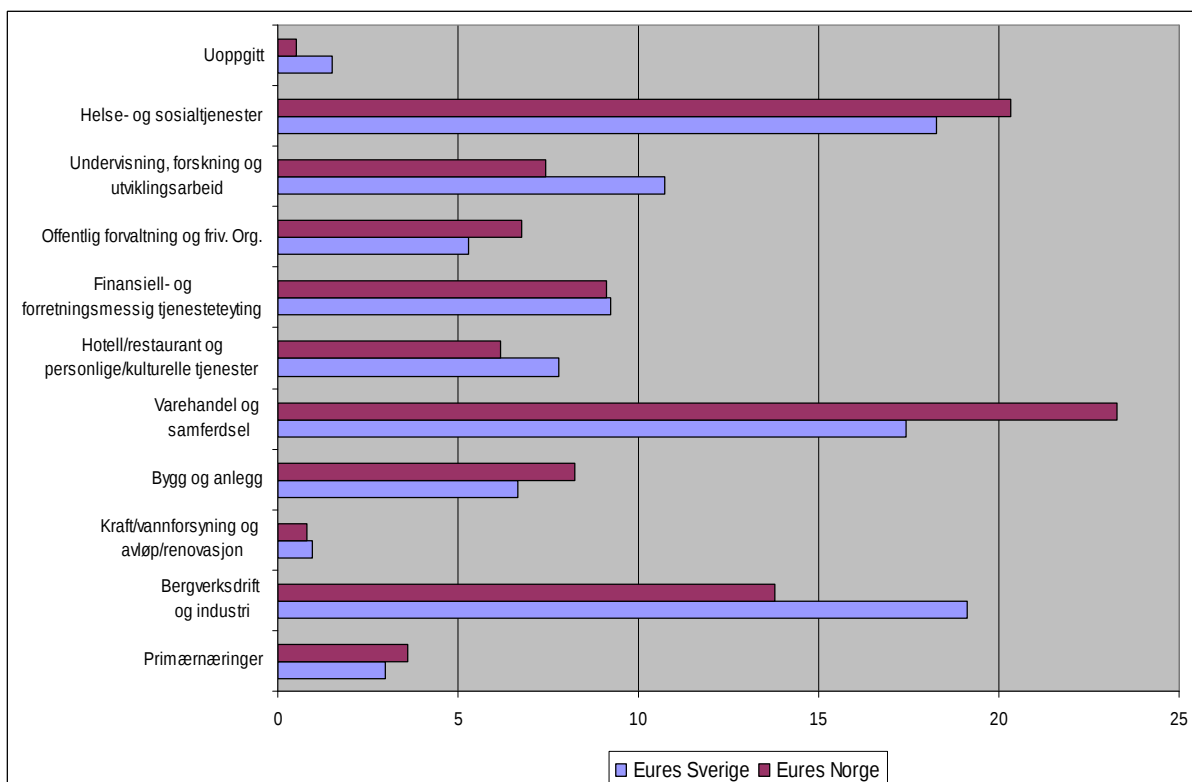
I flyplasskommunen Ullensaker har antall arbeidsplasser økt fra under 8 000 i 1996 til nesten 20 000 i 2006 (21 000 i 2007). Også nabokommunen Gjerdrum og mange kommuner i Østfold har hatt sterk vekst. I kommuner med sterkest vekst i antall arbeidsplasser er det gjennomgående slik at folketallet ikke har økt i samme takt. Det gjelder også på svensk side. Der er det flere kommuner som har hatt nedgang i folketallet, selv om antall arbeidsplasser har økt. Klarest er dette i Dals-Ed. På norsk side ser en dette bare i tre kommuner; Hurdal, Nord-Odal, og Trysil. Likevel er hovedinntrykket at kommuner med vekst i antall arbeidsplasser også har hatt vekst i folketallet.

Samvariasjonen mellom utviklingen i antall arbeidsplasser og i folketall er høyere i de svenske kommunene enn i de norske kommunene. Dette kan trolig forklares ved at de svenske kommunene er mye større enn de norske, både i folketall og areal. De svenske kommunene har en geografisk avgrensning som i større grad samsvarer med arbeidsmarkedsregioner, dvs. dagpendlingsregioner.

Næringsstruktur

I alle næringer finnes det bedrifter med vekst og god lønnsomhet, og det finnes bedrifter som sliter. Likevel er næringsstrukturen viktig. Samler vi bedrifter i "næringer" eller bransjer, ser vi at noen næringer har langsiktig vekst, mens andre er i langsiktig tilbakegang. Dette innebærer videre at regioner med stor andel av sitt næringsliv i vekstbransjer ofte kommer bedre ut samlet sett enn regioner med stor andel av sitt næringsliv i tilbakegangsbransjer. I hvert fall er regioner med en stor del av næringslivet i tilbakegangsnæringer, og som dermed har en strukturuleppe, avhengig av å kapre markedsandeler fra andre regioner innen de enkelte næringer for å oppnå samme utvikling som landsgjennomsnittet, totalt sett.

Som nevnt foran, er det vanligste målet på næringsutvikling og verdiskaping bruttoprodukt eller bearbeidingsverdi. Når vi likevel bruker sysselsatte etter arbeidsstedskommune (i svensk statistikk kalt "dagbefolkningen") for å beskrive næringsstruktur og – utvikling skyldes både at det ikke er tilgjengelig sammenlignbare verdiskapingstall på kommunenivå, men også det forhold at sysselsetting kan være vel så relevant i analyser av næringers regionale betydning fordi den oftest er mer lokal enn andre verdiskapingskomponenter.

Figur 3.4 Ulike næringsgruppers andel av sysselsatte etter arbeidssted. Sverige 2006. Norge 2007. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

De ulike næringsgruppers andel av arbeidsplassene sier noe om næringsstrukturen i et område. Industrien står sterkere på svensk side av studieområdet, med rundt 19 prosent av sysselsettingen, men det tilsvarende tall for kommunene på norsk side er ca. 14 prosent. Varehandel og samferdsel har rundt 23 prosent av sysselsettingen på norsk side, mot 17-18 prosent på svensk side. Det tredje området med markante forskjeller er undervisning, forskning og utviklingsarbeid. Her er sysselsettingsandelen rundt 11 prosent i den svenske delen av studieområdet, mot og 7-8 prosent på norsk side.

På kommunenivå er det store forskjeller i næringsstrukturen. Her skal vi bare trekke fram noen kommuner som utmerker med avvik fra gjennomsnittet i studieområdet, og også fra gjennomsnittene i sine respektive land.

Primærnæringskommuner

Tabell 3.2 Kommuner med 10 prosent eller mer av sine arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted) i primærnæringene. Norge 2007, Sverige 2006. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Kommune	Andel av arbeidsplassene
0118 Aremark	16,9 %
0423 Grue	14,4 %
0122 Trøgstad	12,6 %
0127 Skiptvet	12,2 %
0426 Våler (Hedm.)	12,1 %
0425 Åsnes	11,8 %
0119 Marker	11,6 %
0128 Rakkestad	11,4 %
0121 Rømskog	10,8 %
0415 Løten	10,5 %

Ti norske kommuner, ingen svenske kommuner, i studieområdet har ti prosent eller mer av sine arbeidsplasser i primærnæringene.

Industri og bergverk

Tabell 3.3 Kommuner med 25 prosent eller mer av sine arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted) i industri og bergverk., Sverige 2006. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	Bergverksdrift og industri
1764 Grums	40 %
1762 Munkfors	37 %
1782 Filipstad	33 %
1761 Hammarö	32 %
1460 Bengtsfors	31 %
1784 Arvika	31 %
1783 Hagfors	30 %
1760 Storfors	29 %
1730 Eda	26 %
1785 Sjöfalle	25 %
1781 Kristinehamn	25 %

11 svenske kommuner har 25 prosent eller mer av sine arbeidsplasser inne industri og bergverk. I det norske studieområdet er det ingen kommuner med så stort innslag av industri og bergverk, men åtte av de norske kommunene har 20-23 prosent av sine arbeidsplasser i disse næringene.

Varehandel og samferdsel

Tabell 3.4 Kommuner med 20 prosent eller mer av sine arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted) i varehandel og samferdsel. Norge 2007, Sverige 2006. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Kommune	Varehandel og samferdsel
0235 Ullensaker	47,6 %
0136 Rygge	28,7 %
0111 Hvaler	28,2 %
0124 Askim	27,4 %
0125 Eidsberg	27,2 %
0135 Råde	24,5 %
0226 Sørum	24,2 %
0123 Spydeberg	23,8 %
0236 Nes (Ak.)	22,5 %
0234 Gjerdrum	22,1 %
0402 Kongsvinger	22,0 %
0104 Moss	21,9 %
0105 Sarpsborg	21,9 %
0106 Fredrikstad	21,5 %
0128 Rakkestad	21,1 %
0412 Ringsaker	21,1 %
0221 Aurskog-Høland	21,1 %
0403 Hamar	20,7 %
0237 Eidsvoll	20,3 %
0419 Sør-Odal	20,0 %
1486 Strömstad	31,2 %
1765 Årjäng	25,2%
1730 Eda	21,8%
1780 Karlstad	21,0%

Bare fire av de svenske kommunene har mer enn 20 prosent av sine arbeidsplasser innen varehandel og samferdsel. På norsk side ligger hele 20 av kommunen over 20 prosent. På topp ligger de to flyplasskommunene Ullensaker og Rygge. Ved de store grenseovergangene ligger alle de tre svenske kommunene, Strömstad, Årjäng og Eda over 20 prosent. På norsk side er verken Halden, Marker eller Eidskog med på lista.

Hotell og restaurant, personlige og kulturelle tjenester

Tabell 3.5 Kommuner med 10 prosent eller mer av sine arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted) i hotell og restaurant, personlige og kulturelle tjenester. Norge 2007, Sverige 2006. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Kommune	Hotell/restaurant og personlige/kulturelle tjenester
0428 Trysil	13,7 %
0239 Hurdal	11,0 %
0403 Hamar	10,1 %
2023 Malung-Sälen	23,8 %
2039 Älvdalen	16,6 %
1486 Strömstad	11,0 %
1435 Tanum	10,9 %
1766 Sunne	10,1 %

Her ligger skikommunene Trysil, Malung og Älvdalen på topp. Malung står i en klasse for seg med nær en firedel av sine arbeidsplasser i disse næringene.

Finansiell- og forretningsmessig tjenesteyting

Tabell 3.6 Kommuner med 10 prosent eller mer av sine arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted) i finansiell- og forretningsmessig tjenesteyting. Norge 2007, Sverige 2006. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Kommune	Finansiell- og forretningsmessig tjenesteyting
0403 Hamar	17,5 %
0402 Kongsvinger	13,3 %
0104 Moss	11,7 %
0106 Fredrikstad	10,8 %
0101 Halden	10,5 %
0105 Sarpsborg	10,1 %
0124 Askim	10,0 %
1780 Karlstad	15,3 %
1438 Dals-Ed	10,1 %

Dette er en vekstbransje der de sentrale kommunene tar en stor del av arbeidsplassene. Mange av kommunene i vårt studieområde har under fem prosent av sine arbeidsplasser i disse næringene. På norsk side gjelder det Nes, Spydeberg, Eidskog, Marker, Løten, Nannestad, Rakkestad, Nord-Odal, Våler (Hedm.), Eidsvoll, Sør-Odal, Aremark, Våler (Østf.), Stange og Skiptvet. På svensk side gjelder det Storfors, Filipstad, Torsby, Grums, Hammarö og Munkfors.

Dette er kommuner som har stor del av sine arbeidsplasser i næringer med generell nedgang i sysselsettingen, dvs. i primærnæringer og/eller i industri og bergverk.

Offentlig forvaltning, undervisning, helse og sosialtjenester.

Tabell 3.7 *Kommuner med 10 prosent eller mer av sine arbeidsplasser (sysselsatte etter arbeidssted) i offentlig forvaltning, undervisning, helse og sosialtjenester.*

Norge 2007, Sverige 2006. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Kommune	Offentlig forvaltning, undervisning, helse og sosialtjenester.
0138 Hobøl	52,9 %
0137 Våler (Østf.)	52,0 %
0238 Nannestad	50,1 %
0417 Stange	48,2 %
0239 Hurdal	46,9 %
0118 Aremark	46,6 %
0237 Eidsvoll	45,8 %
0236 Nes (Ak.)	44,6 %
0418 Nord-Odal	43,4 %
0427 Elverum	43,3 %
0415 Løten	42,2 %
0122 Trøgstad	41,6 %
0227 Fet	41,2 %
0127 Skiptvet	40,1 %
1763 Forshaga	51,2 %
1737 Torsby	40,3 %

Her er det ulike kommuner som skårer høyt. Dels er det relativt sentrale kommuner med store sykehus, dels er det mindre kommuner med stor offentlig sektor i forhold til folketallet, og i forhold til antall arbeidsplasser. Kommuner med stor netto utpendling, som for eksempel Løten og Stange, har en høy andel av sine arbeidsplasser i kommunal tjenesteyting.

Som vi skal se, synes det å være to faktorer som i stor grad er avgjørende for pendling over riksgrensa: a) Sysselsettingsutvikling og næringsstruktur. Pendlingen går fra kommuner med stagnerende sysselsetting (målt etter arbeidssted) og en næringsstruktur preget av industri og bergverk og/eller primærnæringer. b) Reisetid, dvs. geografisk avstand og fysisk infrastruktur. Ut over dette er et selvsagt en del pendlere som reiser over større avstander for å oppnå høyere lønninger eller komme seg inn i mer attraktive yrker og karrierer. Fra den svenske delen av vårt studieområde er det relativt mange som pendler til Oslo og til Ullensaker, dvs. til Gardermoen.

Arbeidsledighet

Norsk side av studieområdet

Tabell 3.8 Registrerte arbeidsledige, årsgjennomsnitt 2007. Kilde: SSB.

Kommune	Arbeidsledige	
	Antall	Prosent
0101 Halden	323	2,3
0104 Moss	297	2,1
0105 Sarpsborg	555	2,2
0106 Fredrikstad	877	2,5
0111 Hvaler	38	1,9
0118 Aremark	9	1,2
0119 Marker	18	1,1
0121 Rømskog	2	0,7
0122 Trøgstad	33	1,2
0123 Spydeberg	25	1,0
0124 Askim	143	1,9
0125 Eidsberg	77	1,5
0127 Skiptvet	18	1,0
0128 Rakkestad	67	1,8
0135 Råde	48	1,4
0136 Rygge	103	1,5
0137 Våler (Østf.)	24	1,1
0138 Hobøl	32	1,3
0221 Aurskog-Høland	103	1,4
0226 Sørums	89	1,2
0227 Fet	80	1,5
0234 Gjerdrum	33	1,2
0235 Ullensaker	207	1,5
0236 Nes (Ak.)	131	1,4
0237 Eidsvoll	181	1,8
0238 Nannestad	79	1,4
0239 Hurdal	19	1,4
0402 Kongsvinger	233	2,7
0403 Hamar	272	1,9
0412 Ringsaker	285	1,8
0415 Løten	55	1,5
0417 Stange	179	1,9
0418 Nord-Odal	49	2,0
0419 Sør-Odal	71	1,8
0420 Eidskog	76	2,6
0423 Grue	81	3,4
0425 Åsnes	87	2,4
0426 Våler (Hedm.)	55	3,0
0427 Elverum	182	1,9
0428 Trysil	76	2,4
Norsk side av studieområdet	5312	1,9
Norge	46029	1,9

I Norge var den registrerte arbeidsledigheten svært lav i hele 2007. Både i den norske delen av studieområdet og i Norge som helhet lå ledigheten på 1,9 prosent i gjennomsnitt over året. Høyest ledighet hadde bykommunene i Østfold; Halden, Moss, Sarpsborg og Fredrikstad, og noen av kommunene i Glåmdalsregionen; Kongsvinger, Eidskog, Grue, Åsnes Våler. Også i Trysil lå ledigheten over landsgjennomsnittet.

Svensk side av studieområdet.

Tabell 3.9 Registrerte arbeidsledige, årsgjennomsnitt 2007. Kilde: Arbetsformedlingen.

Komunenr.	Kommune	Arbeidsledige	
		Antall	Prosent
1435	Tanum	143	1,9
1438	Dals-Ed	92	3,0
1460	Bengtsfors	251	4,2
1486	Strömstad	123	1,7
1715	Kil	195	2,6
1730	Eda	89	1,7
1737	Torsby	178	2,3
1760	Storfors	85	3,0
1761	Hammarö	236	2,6
1762	Munkfors	78	3,4
1763	Forshaga	193	2,7
1764	Grums	142	2,5
1765	Årjäng	111	1,8
1766	Sunne	198	2,4
1780	Karlstad	1 656	3,0
1781	Kristinehamn	429	2,9
1782	Filipstad	210	3,2
1783	Hagfors	201	2,6
1784	Arvika	304	1,9
1785	Säffle	230	2,4
2023	Malung-Sälen	165	2,6
2039	Älvdalen	194	4,4
Svensk side av studieområdet		6 147	2,7
Sverige		169 506	2,9

De svenske tallene for arbeidsledighet er hentet fra Arbetsformedlingen og kan ikke uten videre sammenliknes med tallene fra Norge. (<http://www.arbetsformedlingen.se/>)

I gjennomsnitt var ledigheten i den svenske delen av studieområdet litt lavere enn ledighetene for Sverige sett under ett. Innen vårt område varierte ledigheten fra 1,7 prosent i Eda og Strömstad til over fire prosent i Bengtsfors og Älvdalen. Kommunene med store grenseoverganger, som Strömstad, Årjäng og Eda hadde lav ledighet. Grovt sett var ledigheten i de svenske kommunene nær riksgrensa lavere enn den gjennomsnittlige ledigheten i Sverige i 2007. I Norge var bildet det motsatte, mange av kommunene ved riksgrensa hadde høyere ledighet enn landsgjennomsnittet.

4 Utdanningsnivå og utdanningsinstitusjoner

4.1 Utdanningsnivå

Tabell 4.1 Personer 16 år og over, etter utdanningsnivå 2007. De norske kommunene

Kommune	Utdanningsnivå 2007				
	Grunn- skole- nivå	Videregående- skolenivå	Universitets- og høgskole- nivå kort	Universitets- og høgskole- nivå lang	Uoppgitt eller ingen fullført utdanning
0101 Halden	34,0	42,9	16,6	3,5	3,0
0104 Moss	31,7	41,0	17,6	4,9	4,8
0105 Sarpsborg	35,9	42,7	15,1	2,5	3,9
0106 Fredrikstad	33,7	41,3	17,7	3,7	3,6
0111 Hvaler	30,2	47,4	17,0	4,0	1,4
0118 Aremark	36,7	47,0	12,6	1,9	1,7
0119 Marker	43,7	40,1	11,5	2,0	2,7
0121 Rømskog	40,0	46,2	11,2	1,3	1,3
0122 Trøgstad	38,7	44,4	12,4	1,8	2,7
0123 Spydeberg	33,6	47,1	13,5	3,3	2,5
0124 Askim	37,4	41,7	13,9	2,8	4,3
0125 Eidsberg	39,1	42,2	12,5	2,5	3,6
0127 Skiptvet	39,4	43,0	11,5	1,4	4,7
0128 Rakkestad	38,3	45,1	11,7	1,8	3,1
0135 Råde	33,2	44,9	16,1	3,3	2,3
0136 Rygge	32,4	43,7	16,7	4,0	3,0
0137 Våler (Østf.)	34,8	45,8	13,8	2,8	2,9
0138 Hobøl	35,6	41,4	15,1	3,8	4,1
0221 Aurskog-Høland	41,9	41,7	11,7	1,9	2,8
0226 Sørums	31,2	44,3	17,2	3,6	3,7
0227 Fet	33,4	42,2	16,8	4,2	3,5
0234 Gjerdrum	30,1	42,8	18,5	5,0	3,7
0235 Ullensaker	31,8	43,4	16,4	3,7	4,6
0236 Nes (Ak.)	38,3	44,1	12,7	2,3	2,6
0237 Eidsvoll	37,8	42,5	13,6	3,0	3,2
0238 Nannestad	38,1	43,2	12,7	2,4	3,7
0239 Hurdal	41,7	42,1	11,6	2,4	2,2
0402 Kongsvinger	38,9	40,9	14,0	3,0	3,2
0403 Hamar	28,5	39,8	22,1	5,9	3,7
0412 Ringsaker	37,6	42,9	14,4	2,6	2,5
0415 Løten	41,8	40,4	13,8	2,3	1,8
0417 Stange	37,0	40,3	16,8	3,3	2,6
0418 Nord-Odal	49,9	37,1	10,0	1,5	1,6
0419 Sør-Odal	43,6	41,5	11,2	2,0	1,7
0420 Eidskog	46,2	39,5	9,9	1,4	3,0
0423 Grue	42,4	41,1	12,6	1,4	2,5
0425 Åsnes	42,5	42,6	11,9	1,5	1,6
0426 Våler (Hedm.)	42,5	42,5	11,6	1,6	1,8
0427 Elverum	34,3	39,6	19,5	4,1	2,6
0428 Trysil	42,9	40,0	11,9	1,8	3,4
Norsk side av studieomr.	35,8	42,1	15,6	3,2	3,3
Norge	29,6	41,3	19,1	5,7	4,4

Tabell 4.2 Utdanningsnivå for personer 25-64 år 2007. De svenske kommunene.

Kommun kod	Kommun	Befolkning	Uppgift saknas	Förgymnasial utbildning		Gymnasial utbildning		Eftergymnasial utbildning	
				kortare än 9 år (folkskola motsv.)	9 år (grund skola)	Högst 2 år	3 år	kortare än 3 år	minst 3 år
		Antal	%	%	%	%	%	%	%
1435	Tanum	6 214	1 %	10 %	13 %	33 %	18 %	11 %	13 %
1438	Dals-Ed	2 440	3 %	13 %	14 %	34 %	16 %	9 %	10 %
1460	Bengtsfors	4 966	2 %	10 %	16 %	38 %	15 %	9 %	10 %
1486	Strömstad	6 068	5 %	8 %	13 %	30 %	20 %	10 %	15 %
1715	Kil	6 081	1 %	5 %	11 %	35 %	20 %	13 %	14 %
1730	Eda	4 419	5 %	8 %	17 %	35 %	18 %	9 %	7 %
1737	Torsby	6 348	1 %	6 %	11 %	40 %	21 %	10 %	11 %
1760	Storfors	2 304	2 %	6 %	15 %	41 %	17 %	9 %	9 %
1761	Hammarö	7 748	0 %	4 %	7 %	29 %	19 %	18 %	22 %
1762	Munkfors	1 831	1 %	7 %	11 %	38 %	25 %	9 %	9 %
1763	Forshaga	5 845	1 %	5 %	11 %	38 %	20 %	13 %	13 %
1764	Grums	4 784	1 %	8 %	13 %	40 %	19 %	10 %	9 %
1765	Ärjäng	5 040	4 %	7 %	13 %	39 %	20 %	8 %	9 %
1766	Sunne	6 750	1 %	5 %	11 %	38 %	20 %	12 %	13 %
1780	Karlstad	43 800	1 %	4 %	8 %	26 %	19 %	17 %	26 %
1781	Kristinehamn	12 314	1 %	6 %	12 %	36 %	19 %	12 %	14 %
1782	Filipstad	5 360	1 %	7 %	18 %	38 %	19 %	9 %	8 %
1783	Hagfors	6 438	1 %	7 %	11 %	40 %	22 %	9 %	10 %
1784	Arvika	13 260	1 %	6 %	11 %	35 %	20 %	12 %	14 %
1785	Säffle	7 794	2 %	8 %	10 %	38 %	19 %	12 %	11 %
2023	Malung-Sälen	5 379	1 %	9 %	13 %	38 %	21 %	10 %	10 %
2039	Älvdalen	3 615	1 %	8 %	11 %	42 %	19 %	10 %	9 %
Svensk del av studieomr.		168 798	1,4 %	6,1 %	10,9 %	33,9 %	19,2 %	12,7 %	15,8 %
Sverige		4 838 227	1 %	6 %	11 %	34 %	19 %	13 %	16 %

Tallene fra de statistiske sentralbyråene gjør det ikke mulig å sammenlikne utdanningsnivået i de svenske kommunene med utdanningsnivået i de norske kommunene. Både aldergrupperingen og inndelingen i utdanningsnivå er forskjellig. På svensk side angis utdanningsnivået for aldergruppen 25-64 år, på norske side for alle personer 16 år og eldre. I Norge deles universitets- og høyskoleutdannede i to grupper; kort utdanning som er *fire år eller mindre*, og lang utdanning som er *mer enn fire år*. I Sverige gjøres det et skille mellom *kortere enn tre år* og *minst tre år*.

Utdanningsnivå på norsk side.

Ser vi Norge samlet, hadde 5,7 prosent av befolkningen (16 år og eldre) lang universitets- eller høyskoleutdanning i 2007. I den norske delen av vårt studieområde hadde 3,2 prosent utdanning på dette nivået. Andelen varierte sterkt innen området, fra 5,9 prosent i Hamar som var den eneste kommunen over landsgjennomsnittet, ned til 1,3 prosent i Rømskog. Seks av kommunene ligger på 1,5 prosent eller lavere, 13 kommuner 2,0 prosent eller lavere.

I Norge hadde 19,1 prosent av befolkningen kort universitets- eller høyskoleutdanning i 2007, men gjennomsnittet for den norske delen av studieområdet lå på 15,6 prosent. Hamar lå på topp med 22,1 prosent, med Elverum på andreplass med 19,5 prosent. Bare disse to kommunene ligger over landsgjennomsnittet. Lavest skårer Eidskog med 9,9 prosent og Nord-Odal med 10,0 prosent.

29,6 prosent av Norges befolkning (16 år og eldre) hadde bare grunnskoleutdanning i 2007. I den norske delen av studieområdet var gjennomsnittet på 35,2 prosent, dvs. lang over landsgjennomsnittet. I 12 av kommunene var det 40 prosent eller mer som bare hadde grunnskoleutdanning. Glåmdalsregionen utmerker seg med lavt utdanningsnivå. I Nord-Odal hadde 49,9 prosent av befolkningen bare grunnskoleutdanning, i Sør-Odal 43,6 prosent, i Eidskog 46,2 prosent, i Grue 42,4 prosent, i Åsnes 42,5 prosent, i Våler 42,5 prosent. Også i regionsenteret Kongsvinger er utdanningsnivået lavt.

Tallene viser at utdanningsnivået i den norske delen av studieområdet ligger langt under landsgjennomsnittet. Kommunene langs riksgrensa har generelt lavt utdanningsnivå. Ved siden av Glåmdalsregionen, som allerede er omtalt, hadde 42,9 prosent av befolkningen i Trysil bare grunnskoleutdanning, 41,9 prosent i Aurskog-Høland, 40,0 prosent i Rømskog, 43,7 prosent i Marker og 36,7 prosent i Aremark.

Utdanningsnivå på svensk side.

2007-tallene for Sverige viser at 16 prosent av befolkningen (25-64 år) hadde høyere utdanning av minst tre års varighet. Dette tilsvarer gjennomsnittet for den svenske delen av studieområdet. Innen studieområdet er det stor forskjeller. Bare to kommuner ligger over landsgjennomsnittet; Karlstad med 26 prosent og Hammarö med 22 prosent. Lavest skårer Eda med sju prosent og Filipstad med åtte prosent. 11 av kommunene ligger på 10 prosent eller lavere.

For Sverige samlet, var det 17 prosent av befolkningen 25-64 år som bare hadde grunnskole i 2007. Også her lå den svenske delen av vårt studieområde på landsgjennomsnittet. Det er store forskjeller fra kommune til kommune. I Dals-Ed hadde 27 prosent bare grunnskole, i Bengtsfors 26 prosent, i Eda 25 prosent. Også på svensk side er det relativt lavt utdanningsnivå i kommunene langs riksgrensa, men mønsteret er ikke så entydig som på norsk side.

Det lave utdanningsnivået i grensekommunene har mange årsaker:

- Næringslivet i disse områdene er preget av næringer som tradisjonelt ikke etterspør folk med høyere utdanning.
- Det er lite innslag av statlige og fylkeskommunale arbeidsplasser.
- Stor andel eldre innbyggere. Eldre har gjennomgående lavere utdanning enn folk i de yngre aldersgruppene.

4.2 Institusjoner for høyere utdanning.

Värmland

Karlstads universitet er den største utdanningsinstitusjonen innen studieområdet, og den eneste med universitetsstatus. Universitetet har om lag 10 000 studenter, og det tilbys utdanninger innen humaniora, samfunnsvitenskap, naturvitenskap, teknologi, omsorgsfag og pedagogikk.

Dalarna og Västra Götaland.

Høgskolan Dalarna har utdanningstilbud i Falun og Borlänge, som ligger utenfor vårt studieområde. Västra Götaland har mange høyere utdanningsinstitusjoner, men ingen av disse har studietilbud i vårt studieområde.

Hedmark

Høgskolen i Hedmark har nesten 5 700 studenter. Høgskolen i Hedmark er spredt på mange studiesteder. På Hamar utdannes lærere og førskolelærere. Rena har utdanningstilbud innen informatikk, økonomi, ledelse, kommunikasjon, media og samfunnsfag. På Elverum tilbys sykepleierutdanning og utdanning innen idrett og friluftsliv. Evenstad tilbyr utdanninger innen skog- og utmarksfag, natur- og økoturisme, bioenergi og anvendt økologi. Høgskolen i Hedmark samarbeider med Høgskolen i Gjøvik og Høgskolen i Lillehammer for å utvikle et felles "Innlandsuniversitet".

Østfold

Høgskolen i Østfold har vel 4 200 studenter og er i dag spredt på tre studiesteder; Halden, Fredrikstad og Sarpsborg. Fra 2010 skal studietilbudene i Fredrikstad og Sarpsborg samles i Fredrikstad. Høgskolen har tilbud innen helse- og sosialfag, informasjonsteknologi, ingeniørfag, økonomi, samfunnsfag og språk, scenekunst og lærerutdanning.

Akershus

Høgskolen i Akershus har rundt 3 500 studenter. Den er lokalisert til Lillestrøm i Skedsmo kommune. Skedsmo inngår ikke i vårt studieområde, men den grenser til kommunene Sørumsand, Fet og Gjerdrum, som alle er en del av studieområdet.

5 Pendling over riksgrensa

Grenseområdene fungerer som et felles arbeidsmarked, blant annet som følge av stor likhet i kultur og språk. Ingen av våre informanter mener at språket er noe problem for arbeidstakere som jobber i nabolandet, eller for arbeidsgivere som har arbeidstakere fra nabolandet. Det er heller ikke store problemer knyttet til kulturforskjeller mellom Sverige og Norge. Men noen peker på at det i arbeidslivet kommer fram forskjeller som er større enn en ofte er klar over. Svenske arbeidstakere forventer mer "ordning och reda" enn det de møter i det norske arbeidslivet. Særlig for arbeidstakere innen bygg og anlegg har dette vært et tema. Men også her sies det at de svenske arbeidstakerne etter kort tid tilpasser seg de norske rutinene, eller mangelen på rutiner, og trives godt i Norge.

Myndighetene i de nordiske landene har lagt til rette for mobilitet av arbeidskraft gjennom en overenskomst i 1954 om et felles nordisk arbeidsmarked. I avtalen framhever de nordiske regjeringene blant annet at det er en grunnleggende rettighet for de nordiske borgerne fritt å ta arbeid og bosette seg i et annet nordisk land. Fri bevegelse av arbeidskraft mellom de nordiske landene er også nedfelt i EØS-avtalen. Dette betyr at de nordiske borgerne fortsatt kan bosette seg og arbeide i et annet nordisk land uten oppholds- og arbeidstillatelse. I dette kapitlet ser vi bare på pendling, ikke på arbeidstakere som flytter og bosetter seg permanent i nabolandet.

I både Norge og Sverige publiseres det årlig pendlingsstatistikk som viser hvordan en kommunes sysselsatte innbyggere fordeler seg mht. arbeidsstedskommune, og hvordan en kommunes arbeidsplasser fordeler seg mht. arbeidstakernes bostedskommune. En svakhet med disse nasjonale statistikkene, spesielt for grensekommunene, er at pendling over grensen ikke fanges opp. Foruten at vi har manglet oversikter over nivå og utvikling i grensependlingen bidrar manglende grensependlerstatistikk til at sysselsettingsstatistikken på begge sider underrapporterer faktiske arbeidsplasser i regioner med mange utenlandske innpendlere og underrapporterer sysselsettingsgraden i regioner med mye utpendling over grensa.

I Nordisk Pendlingskarta 2001 (TemaNord, 2004 og 2005) ble det gjort en første systematisk kartlegging av grensependlingen. SSB og SCB har senere oppdatert tallene for reelle pendlere for 2002, 2003, 2004 og har sommeren/høsten 2008 produsert pendlingstall for 2006.

Med grunnlag i pendlingstallene har Østlandsforskning etablert et nytt datasett for sysselsetting og pendling for årene 2004 og 2006. Dette er gjort ved å kombinere data fra norsk og svensk registerbasert sysselsettingsstatistikk med data fra grensependlingsundersøkelsen. Det viktige

med grensependlingstallene i vår sammenheng, er at de synliggjør eventuelle lokale/regionale arbeidsmarkeder som strekker seg over riksgrensa. I dette notatet har vi konsentrert oss pendling over riksgrensa. Pendling mellom norske kommuner og pendling mellom svenske kommuner inngår ikke i analysene eller i pendlingstabellene.

Tabell 5.1 Pendling fra de svenske kommunene i studieområdet til kommuner i det norske studieområdet. Innpendlingskommuner er summert opp til fylkesnivå.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

2006	Kommuner i Østfold	Kommuner i Akershus	Kommuner i Hedmark	Sum til det norske studieområdet	Oslo
SUM fra Eures Sverige	987	256	567	1810	1396
Fra Malung og Älvdalen	2	2	32	36	58
Fra Värmland	432	241	522	1195	1109
Fra kommuner i Västra Götaland	553	13	13	579	229
Fra:					
SE-1435 Tanum	62	3	4	69	54
SE-1438 Dals-Ed	84	2	1	87	19
SE-1460 Bengtsfors	30	1	7	38	52
SE-1486 Strömstad	377	7	1	385	104
SE-1715 Kil	6	9	6	21	37
SE-1730 Eda	15	44	234	293	115
SE-1737 Torsby	9	48	106	163	114
SE-1760 Storfors	1	1	0	2	10
SE-1761 Hammarö	5	8	1	14	33
SE-1762 Munkfors	1	1	0	2	26
SE-1763 Forshaga	4	1	2	7	33
SE-1764 Grums	6	2	4	12	28
SE-1765 Årjäng	283	23	27	333	147
SE-1766 Sunne	11	23	17	51	39
SE-1780 Karlstad	48	32	20	100	280
SE-1781 Kristinehamn	10	3	1	14	54
SE-1782 Filipstad	4	7	0	11	16
SE-1783 Hagfors	6	8	11	25	46
SE-1784 Arvika	10	24	89	123	80
SE-1785 Säffle	13	7	4	24	51
SE-2023 Malung	2	2	21	25	38
SE-2039 Älvdalen	0	0	11	11	20

I 2006 var det registrert 1 810 arbeidstakere som pendlet fra de svenske kommunene i vårt studieområde til de norske kommunene i studieområdet. Fra det samme området i Sverige pendlet 1 396 til Oslo.

Fra Malung og Älvdalen pendlet de aller fleste til kommuner i Hedmark, mens de aller fleste fra Västra Götaland pendlet til Østfold. Värmland hadde mange pendlere både til Østfold, Akershus og Hedmark. I alt 1 195 personer pendlet fra Värmland til den norske delen av studieområdet, og 1 109 til Oslo.

Går vi ned på kommunenivå, er det særlig Strömstad og Årjäng som har mange pendlere til Østfold. Pendlingen til Akershus er ikke så stor, og kommer fra mange kommuner i den svenske delen av studieområdet. Eda, Torsby og Karlstad har flest pendlere til Akershus. Hovedstrømmen av pendlere til Hedmark kommer fra Eda, Torsby og Arvika.

Tabell 5.2 Pendling fra de norske kommunene i studieområdet til kommuner i det svenske studieområdet. Innpendlingskommuner er summert opp til länsnivå.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

2006	Pendling til			Sum til kommuner i det svenske studieområdet
	Malung og Älvdalen	Kommuner i Varmland	Kommuner i Västra Götaland	
Sum	9	92	378	479
Østfold	0	21	377	398
Akershus	0	5	0	5
Hedmark	9	66	1	76
0101 Halden	0	2	338	340
0104 Moss	0	0	2	2
0105 Sarpsborg	0	0	15	15
0106 Fredrikstad	0	1	10	11
0111 Hvaler	0	0	1	1
0118 Aremark	0	0	2	2
0119 Marker	0	14	5	19
0121 Rømskog	0	1	0	1
0122 Trøgstad	0	0	0	0
0123 Spydeberg	0	0	0	0
0124 Askim	0	1	1	2
0125 Eidsberg	0	2	1	3
0127 Skiptvet	0	0	0	0
0128 Rakkestad	0	0	1	1
0135 Råde	0	0	1	1
0136 Rygge	0	0	0	0
0137 Våler (Østf.)	0	0	0	0
0138 Hobøl	0	0	0	0
0221 Aurskog-Høland	0	1	0	1
0226 Sørums	0	0	0	0
0227 Fet	0	0	0	0
0234 Gjerdrum	0	1	0	1
0235 Ullensaker	0	1	0	1
0236 Nes (Ak.)	0	1	0	1
0237 Eidsvoll	0	0	0	0
0238 Nannestad	0	1	0	1
0239 Hurdal	0	0	0	0
0402 Kongsvinger	0	14	0	14
0403 Hamar	0	0	0	0
0412 Ringsaker	0	0	0	0
0415 Løten	0	0	0	0
0417 Stange	0	1	0	1
0418 Nord-Odal	0	0	0	0
0419 Sør-Odal	0	1	0	1
0420 Eidskog	0	46	0	46
0423 Grue	0	0	0	0
0425 Åsnes	0	1	0	1
0426 Våler (Hedm.)	0	0	0	0
0427 Elverum	1	0	0	1
0428 Trysil	8	3	1	12

Med noen få unntak er det lite pendling fra de norske til de svenske kommunene innen studieområdet. Unntakene av betydning er pendling fra Halden, Eidskog, Marker, Kongsvinger, Sarpsborg og Fredrikstad.

Ikke uventet er pendlingen, begge veger, i stor grad å finne fra/til kommuner ved de tre store gjennomfartsårene, dvs. ved Halden-Strömstad, Marker-Årjäng og Eidskog/Kongsvinger-Eda/Arvika. I tillegg er det noe pendling fra Karlstad og Sunne til den norske delen av studieområdet, og mellom Trysil og Malung/Älvdalen.

Vi ser mer detaljert på hver av disse gruppene av grensependlingskommuner.

Kommunegruppe 1

Tabell 5.3 Grensependling, kommunegruppe 1. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Bostedskommune	Arbeidskommune												
	0101 Halden	0104 Moss	0105 Sarpsborg	0106 Fredrikstad	0118 Aremark	0135 Råde	0235 Ullensaker	0301 Oslo kommune	0419 Sør-Odal	1435 Tanum	1438 Dals-Ed	1460 Bengtsfors	1486 Strömstad
0101 Halden										4	6	13	326
0104 Moss												3	2
0105 Sarpsborg												4	15
0106 Fredrikstad										2	1	8	7
0118 Aremark											2	0	
0135 Råde												0	1
0235 Ullensaker												0	
0419 Sør-Odal												5	
SE-1435 Tanum	18	7	20	13	0	1	2	54	4				
SE-1438 Dals-Ed	44	0	6	21	9	2	0	19	0				
SE-1460 Bengtsfors	13	3	4	8	0	0	0	52	5				
SE-1486 Strömstad	136	17	105	100	2	8	5	104	1				

Den største pendlingsstrømmen mellom kommuner innen vårt studieområde går mellom Strömstad og Halden. I 2006 var det registrert 326 pendlere fra Halden til Strömstad, og 136 motsatt veg. Strömstad hadde også mange pendlere til Sarpsborg (105) og Fredrikstad (100). Også Dals-Ed og Tanum hadde mange pendlere til Halden, Sarpsborg og Fredrikstad.

Kommunegruppe 2

Tabell 5.4 Grensependling, kommunegruppe 2.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	Arbeidskommune									
Bostedskommune	0221 Aurskog-Høland	0235 Ullensaker	0301 Oslo kommune	0402 Kongsvinger	0420 Eidskog	0423 Grue	0428 Trysil	1730Eda	1737Torsby	1784Arvika
0221 Aurskog-Høland										1
0235 Ullensaker								1		
0402 Kongsvinger								10	1	2
0420 Eidskog								41		4
0423 Grue										
0428 Trysil									3	
SE-1730 Eda	16	18	115	88	132	2	0			
SE-1737 Torsby	3	38	114	42	3	33	14			
SE-1784 Arvika	4	11	80	47	26	1	0			

Ved denne grenseovergangen går pendlingen i hovedsak fra Sverige til Norge. Både Eda, Torsby og Arvika hadde mange pendlere til Kongsvinger, Fra Eda og Arvika pendler også mange til Eidskog. Fra Torsby går noe pendling til Grue og Trysil.

Kommunegruppe 3

Tabell 5.5 Grensependling, kommunegruppe 3.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Bostedskommune	Arbeidskommune														Årjäng
	0101 Halden	0119 Marker	Rømskog	0122 Trøgstad	0124 Askim	0125 Eidsberg	0127 Skiptvet	Rakkestad	Aurskog-Høland	Ullensaker	Oslo kommune	Kongsvinger	0420 Eidskog	SE-1765 Årjäng	
0101 Halden															1
0104 Moss															
0105 Sarpsborg															
0106 Fredrikstad															
0119 Marker															13
0121 Rømskog															1
0122 Trøgstad															
0124 Askim															1
0125 Eidsberg															1
0127 Skiptvet															
0128 Rakkestad															
0221 Aurskog-Høland															
0235 Ullensaker															
0402 Kongsvinger															
0420 Eidskog															1
SE-1765 Årjäng	6	53	17	9	24	149	5	7	5	9	147	6	4		

Det var i 2006 registrert 13 pendlere fra Marker til Årjäng. I tillegg er det til sammen bare fem personer som pendler fra de norske Eureskommunene til Årjäng. Men det er mange som pendler motsatt veg, dvs. fra Årjäng til norske Eureskommuner. 149 pendler til Eidsberg, 53 til Marker, 24 til Askim og 17 til Rømskog. Det er 147 som pendler til Oslo.

Kommunegruppe 4

Tabell 5.6 Grensependling, kommunegruppe 4.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	Arbeidskommune							
Bostedskommune	0105 Sarpsborg	0106 Fredrikstad	0119 Marker	0125 Eidsberg	0235 Ullensaker	0301 Oslo kommune	0402 Kongsvinger	
0105 Sarpsborg								
0106 Fredrikstad								1
0119 Marker								
0125 Eidsberg								
0235 Ullensaker								
0402 Kongsvinger								
SE-1766 Sunne	2	0	2	0	20	39	11	
SE-1780 Karlstad	6	9	5	9	26	280	5	

Det er ingen registrerte pendlere fra de norske Eureskommunene til Sunne og bare to til Karlstad, en fra Sør-Odal (ikke i tabell) og en fra Fredrikstad.

Motsatt veg er det mange som pendler til Ullensaker, 26 fra Karlstad og 20 fra Sunne. Hele 280 pendler fra Karlstad til Oslo.

Kommunegruppe 5

Tabell 5.7 Grensependling, kommunegruppe 5.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	Arbeidskommune		
Bostedskommune	0428 Trysil	2023 Malung	2039 Älvdalen
0428 Trysil		8	
SE-2023 Malung	17		
SE-2039 Älvdalen	7		

Det var i 2006 17 registrerte pendlere fra Malung til Trysil, åtte motsatt veg. Sju pendlere fra Älvdalen til Trysil, ingen motsatt veg.

Oppsummering

I 2006 var det registrert 479 pendlere fra den norske delen av studieområdet til de svenske kommunene i studieområdet. 398 av pendlerne kom fra Østfold, 76 fra Hedmark og bare fem fra Akershus.

Pendlingen var langt større motsatt veg. Det var registrert 1 396 pendlere fra det svenske studieområdet til det norske. De fleste, 1 109 kom fra Värmland, 229 fra de fire kommunene i Västra Götaland som inngår i studieområdet, og 58 fra Malung og Älvdalen.

Innefor studieområdet er det bare noen få kommuner med gjensidig utveksling av arbeidskraft:

Halden – Strömstad

Eidskog/Kongsvinger – Eda/Arvika

Marker – Årjäng

Trysil – Malung

Med unntak av Strömstad – Halden, er pendlingen fra Sverige til Norge langt større enn motsatt veg på alle disse grenseovergangene.

Det er mange svenske arbeidstakere som pendler til kommuner i Norge som ikke inngår i vårt studieområde. Særlig er det mange som pendler til Osloområdet. Ellers er det svenske arbeidspendlere i stort antall norske kommuner, særlig i bransjer som bygg og anlegg, hotell og restaurant og varehandel.

Relative tall – pendling i prosent av sysselsatte.

Selv i de kommuner som har store pendlingsstrømmer utgjør grensependlerne en liten del av de sysselsatte, både i kommunene de pendler fra og i kommunene de pendler til.

Om grensependlingen ikke så stor samlet sett, utgjør pendlerne likevel en betydelig del av sysselsettingen i noen få grensekommuner. I tabellen nedenfor har vi sett på

- Hvor stor andel innpendleren fra de svenske Eureskommunene utgjør av sysselsettingen i de norske Eureskommunene. Her ser vi på sysselsatte etter arbeidssted, dvs. vi ser på hvor stor andel av arbeidsplassene i en kommune som fylles av innpendlere fra svenske Eureskommuner.
- Hvor stor andel av de sysselsatte (her ser vi på sysselsatte etter bosted) i de norske kommunene som har jobb i en svensk Eureskommune.

Tabell 5.8 Grensependlernes andel av sysselsettingen 2006. Norsk del av studieområdet.⁴

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	Innpending fra svensk Eures	Sysselsatte etter arb. sted	Innpending fra svensk Eures i % av arbeidsplasser	Utpending til svensk Eures	Sysselsatte etter bosted	Utpending til svensk Eures i % av syss. etter bosted
0101 Halden	228	12172	1,87 %	351	13150	2,67 %
0104 Moss	44	14676	0,30 %	5	13888	0,04 %
0105 Sarpsborg	168	22486	0,75 %	19	24307	0,08 %
0106 Fredrikstad	171	33912	0,50 %	19	34296	0,06 %
0111 Hvaler	5	1088	0,46 %	1	1965	0,05 %
0118 Aremark	12	367	3,27 %	2	721	0,28 %
0119 Marker	62	1311	4,73 %	19	1735	1,10 %
0121 Rømskog	22	194	11,34 %	1	321	0,31 %
0122 Trøgstad	17	1447	1,17 %	0	2594	0,00 %
0123 Spydeberg	6	1903	0,32 %	1	2552	0,04 %
0124 Askim	32	5652	0,57 %	2	6980	0,03 %
0125 Eidsberg	164	4871	3,37 %	3	5187	0,06 %
0127 Skiptvet	6	952	0,63 %	0	1786	0,00 %
0128 Rakkestad	14	3159	0,44 %	1	3743	0,03 %
0135 Råde	22	2370	0,93 %	1	3411	0,03 %
0136 Rygge	10	5018	0,20 %	1	6872	0,01 %
0137 Våler (Østf.)	3	1057	0,28 %	0	2217	0,00 %
0138 Hobøl	1	1063	0,09 %	0	2389	0,00 %
0221 Aurskog-Høland	46	4564	1,01 %	2	7024	0,03 %
0226 Sørums	10	3666	0,27 %	0	7419	0,00 %
0227 Fet	8	2273	0,35 %	0	5314	0,00 %
0234 Gjerdrum	4	1320	0,30 %	1	2854	0,04 %
0235 Ullensaker	162	20057	0,81 %	1	13807	0,01 %
0236 Nes (Ak.)	17	5098	0,33 %	1	9482	0,01 %
0237 Eidsvoll	8	6296	0,13 %	0	9973	0,00 %
0238 Nannestad	1	2359	0,04 %	1	5555	0,02 %
0239 Hurdal	0	884	0,00 %	0	1310	0,00 %
0402 Kongsvinger	209	8595	2,43 %	15	8193	0,18 %
0403 Hamar	11	17740	0,06 %	0	13790	0,00 %
0412 Ringsaker	12	13578	0,09 %	0	15844	0,00 %
0415 Løten	0	1755	0,00 %	0	3586	0,00 %
0417 Stange	2	6517	0,03 %	1	9007	0,01 %
0418 Nord-Odal	14	1504	0,93 %	1	2369	0,04 %
0419 Sør-Odal	47	2431	1,93 %	6	3814	0,16 %
0420 Eidskog	171	1981	8,63 %	46	2924	1,57 %
0423 Grue	42	1995	2,11 %	0	2429	0,00 %
0425 Åsnes	5	2968	0,17 %	1	3513	0,03 %
0426 Våler (Hedm.)	1	1519	0,07 %	0	1811	0,00 %
0427 Elverum	10	9096	0,11 %	2	9346	0,02 %
0428 Trysil	43	2870	1,50 %	12	3208	0,37 %

⁴ I denne tabellen og i tabell 4.9 har vi hentet sysselsettingstallene rett ut fra statistikkbankene i SCB og SSB. I disse tallene er ikke grensependlerne inkludert i tallene. Det betyr at sysselsettingstallene i noen kommuner er større enn det som framgår av tabellen. De prosenttallene som er angitt i tabellen kan derfor være noe for høye. I praksis vil dette gjelde de kommunene som har størst inn- eller utpendling. Her vil de prosentene som er angitt være noe for høye, dvs. grensependlernes andel vil være noe lavere enn det som framgår av tabellen.

I absolutte tall er det Halden, Sarpsborg, Fredrikstad, Eidsberg, Ullensaker, Kongsvinger og Eidskog som har flest innpendlere fra Svenske Eureskommuner. Regnet som andel av antall arbeidsplasser i kommunen, er det Rømskog (11,3 %), Eidskog (8,6 %), Marker (4,7 %), Eidsberg (3,4 %), og Kongsvinger (2,4 %) som topper lista.

Ser vi på utpendlingstallene, står Halden i en klasse for seg med 351, deretter følger Eidskog, Sarpsborg, Fredrikstad og Marker. Regnet i prosent av de sysselsatte (etter bosted) i kommunen, ligger Halden (2,7 %), Eidskog (1,6 %) og Marker (1,1 %) øverst.

Tabell 4.9 viser tilsvarende tall for de svenske Eureskommunene.

Tabell 5.9 Grensependlernes andel av sysselsettingen 2006. Svensk del av studieområdet
Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	Innpending fra norsk Eures	Sysselsatte etter arb.sted	Innpending fra norsk Eures i % av arbeidsplasser	Utpending til norsk Eures	Sysselsatte etter bosted	Utpending til norsk Eures i % av syss etter bosted
1435 Tanum	6	4 938	0,12 %	69	5462	1,26 %
1438 Dals-Ed	10	1 965	0,51 %	87	2046	4,25 %
1460 Bengtsfors	38	3 877	0,98 %	38	4040	0,94 %
1486 Strömstad	360	5 457	6,60 %	385	5032	7,65 %
1715 Kil	0	3 361	0,00 %	21	5254	0,40 %
1730 Eda	55	3 144	1,75 %	293	3218	9,11 %
1737Torsby	5	5 315	0,09 %	163	5132	3,18 %
1760Storfors	0	1 368	0,00 %	2	1928	0,10 %
1761 Hammarö	0	4 294	0,00 %	14	6881	0,20 %
1762 Munkfors	0	1 668	0,00 %	2	1552	0,13 %
1763 Forshaga	0	2 936	0,00 %	7	4941	0,14 %
1764 Grums	1	3 494	0,03 %	12	3993	0,30 %
1765 Årjäng	18	4 012	0,45 %	333	3986	8,35 %
1766 Sunne	0	5 354	0,00 %	51	5805	0,88 %
1780 Karlstad	2	45 679	0,00 %	100	38776	0,26 %
1781 Kristinehamn	1	9 426	0,01 %	14	10250	0,14 %
1782 Filipstad	0	4 213	0,00 %	11	4381	0,25 %
1783 Hagfors	0	4 845	0,00 %	25	5313	0,47 %
1784 Arvika	10	10 929	0,09 %	123	11220	1,10 %
1785 Säffle	0	6 405	0,00 %	24	6761	0,35 %
2023 Malung	8	5 405	0,15 %	25	4815	0,52 %
2039 Älvdalen	1	2 976	0,03 %	11	3253	0,34 %

Strömstad har 360 innpendlere fra norske Eureskommuner, Eda 55, Bengtsfors 38, Årjäng 18. Regnet i prosent av arbeidsplassene i kommunen, står Strömstad i en særstilling. Her er 6,6

prosent av arbeidsplassen fylt av innpendlere fra de norske Eureskommunene. Tilsvarende tall for Eda er 1,8 prosent og Bengtsfors 1,0 prosent.

Tre av de svenske kommunene utmerker seg med stor utpendling til det norske kommunen i studieområdet; Strömstad med 385 (7,7 % av de sysselsatte med bosted i Strömstad), Årjäng 333 (8,4 % av de sysselsatte) og Eda (9,1 % av de sysselsatte). Også i Dals-Ed og Torsby pendler en relativt stor av de sysselsatte til "våre" norske kommuner; 4,3 % av de sysselsatte i Dals-Ed, 3,2 % av de sysselsatte i Torsby.

Bare i Strömstad-Halden er det stor utveksling av arbeidskraft begge veger. Ved de to andre store grenseovergangene, Marker-Årjäng og Eidskog-Eda, er det også en del pendling begge veger, men pendlingen fra Sverige til Norge er langt større enn pendlingen motsatt veg.

Endringer i pendlingen fra 2004 til 2006.

Tabell 5.10 Endringer i pendling 2004-2006.

Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

	Arbeidskommune														
Bostedskommune	0101 Halden	0104 Moss	0105 Sarpsborg	0119 Marker	0125 Eidsberg	0128 Rakkestad	0135 Råde	0136 Rygge	0221 Aurskog-Høland	0235 Ullensaker	0301 Oslo kommune	0402 Kongsvinger	0419 Sør-Odal	0420 Eidskog	0423 Grue
SE-1435 Tanum	6	3	10	0	0	0	0	1	0	2	-2	0	1	0	0
SE-1438 Dals-Ed	6	0	-1	0	0	-2	1	0	0	0	4	0	0	0	0
SE-1460 Bengtsfors	6	-1	3	0	-2	-1	0	-1	1	0	28	1	5	0	0
SE-1486 Strömstad	-6	4	7	0	0	0	5	-7	2	3	7	0	0	0	0
SE-1715 Kil	1	-1	-1	0	-1	0	-1	0	-1	3	7	-3	0	2	0
SE-1730 Eda	0	0	-1	-2	-1	1	0	0	-1	-6	-4	-5	2	-9	-3
SE-1737 Torsby	1	-3	0	0	0	0	0	0	-4	18	13	3	1	0	2
SE-1761 Hammarö	0	0	1	0	0	0	0	0	-2	5	-11	1	0	0	0
SE-1763 Forshaga	0	0	0	0	0	-1	0	0	0	-2	-8	0	0	0	0
SE-1764 Grums	0	0	4	0	-3	0	0	-5	0	1	-7	1	1	0	0
SE-1765 Årjäng	1	-3	-1	7	-14	-5	0	0	-1	-3	24	3	12	2	-1
SE-1766 Sunne	1	-1	-3	2	0	0	0	0	-1	5	-10	2	1	0	1
SE-1780 Karlstad	0	0	1	0	7	0	0	-2	1	13	24	-2	-1	-1	1
SE-1781 Kristinehamn	0	-5	1	0	2	0	1	0	0	1	6	0	0	-2	-1
SE-1782 Filipstad	0	0	-1	1	0	0	0	0	2	2	6	0	0	0	0
SE-1784 Arvika	1	0	-2	0	-1	1	0	0	-7	3	2	6	9	6	-5
SE-2039 Älvdalen	0	0	-1	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0

I tabell 4.10 har vi merket med de kommunene hvor pendlingen er endret med minst 5 fra 2004 til 2006.

Som tidligere omtalt er det bare noen få av de norske kommuner som har utstrakt pendling til Sverige, og det har vært små endringer i pendlingsmønsteret fra 2004 til 2006. Antall pendlere fra Marker til Årjäng økte med 9, mens det ble 6 færre fra Fredrikstad til Strömstad. Ut over dette var det svært små endringer i pendlingstallene fra det norske studieområdet til det svenske studieområdet i løpet av de to årene 2004-2006.

Heller ikke fra Sverige til Norge var det så store endringer, selv om pendlingstallene i utgangspunktet var langt høyere enn motsatt veg. Det var større endringer i pendlingen fra de svenske kommunene til Oslo enn til kommunene i vårt studieområde.

Tabell 5.11 Netto endring i pendling fra kommuner i studieområdet til kommuner i studieområdet 2004-2006. Kilde: Østlandsforskning på grunnlag av SCB og SSB.

Norsk bostedskommune	Netto endring i grensependling 2004 - 2006	Svensk bostedskommune	Netto endring i grensependling 2004 - 2006
0101 Halden	6	SE-1435 Tanum	-1
0104 Moss	-1	SE-1438 Dals-Ed	0
0105 Sarpsborg	-2	SE-1460 Bengtsfors	0
0106 Fredrikstad	-4	SE-1486 Strömstad	0
0111 Hvaler	1	SE-1715 Kil	0
0118 Aremark	1	SE-1730 Eda	0
0119 Marker	14	SE-1737 Torsby	-2
0121 Rømskog	0	SE-1760 Storfors	0
0122 Trøgstad	0	SE-1761 Hammarö	0
0123 Spydeberg	-1	SE-1762 Munkfors	0
0124 Askim	1	SE-1763 Forshaga	1
0125 Eidsberg	0	SE-1764 Grums	0
0127 Skiptvet	-1	SE-1765 Årjäng	0
0128 Rakkestad	-1	SE-1766 Sunne	0
0135 Råde	1	SE-1780 Karlstad	0
0136 Rygge	-3	SE-1781 Kristinehamn	0
0137 Våler (Østf.)	0	SE-1782 Filipstad	0
0138 Hobøl	0	SE-1783 Hagfors	0
0221 Aurskog-Høland	-1	SE-1784 Arvika	0
0226 Sørums	0	SE-1785 Säffle	0
0227 Fet	0	SE-2023 Malung	3
0234 Gjerdrum	1	SE-2039 Älvdalen	3
0235 Ullensaker	1	SUM	4
0236 Nes (Ak.)	-1		
0237 Eidsvoll	-1		
0238 Nannestad	1		
0239 Hurdal	0		
0402 Kongsvinger	2		
0403 Hamar	-1		
0412 Ringsaker	-1		
0415 Løten	0		
0417 Stange	0		
0418 Nord-Odal	0		
0419 Sør-Odal	0		
0420 Eidskog	0		
0423 Grue	-3		
0425 Åsnes	1		
0426 Våler (Hedm.)	0		
0427 Elverum	1		
0428 Trysil	5		
SUM	15		

Pendlingen fra Aremark har hatt en netto økning på 14. Ut over dette er det svært små endringer i netto pendling (innpendling - utpendling).

6 Infrastruktur og regional utvikling

6.1 Innledning

Flere norske og svenske studier av regional konkurransekraft konkluderer med at regioners evne til regionforstørring og regionsammenkopling er viktig for å stimulere økonomisk aktivitet og for å gjøre regionen mer attraktiv for personer og bedrifter.

Utvikling på regionalt nivå forutsetter en godt fungerende infrastruktur samt et fleksibelt arbeidsmarked. Dette innebærer bl.a. at arbeidskraft kan overføres fra næringer i tilbakegang og over til mer ekspansive sektorer. Argumentet for regionforstørring er i første rekke at det fører til større valgmuligheter på det regionale arbeidsmarkedet, og at eventuelle misforhold mellom hva som etterspørres og hva som tilbys i det regionale arbeidsmarkedet blir redusert. Dette vil også redusere sårbarheten ved lokale/ regionale strukturendringer.

Regionforstørring, eller integrering i en annen voksende region, kan også ha negative effekter som økt konkurranse for det lokale næringsliv og tap av kompetent arbeidskraft. I tillegg vil en også kunne få negative effekter i forhold til miljø og trafikkulykker.

De effektene som kort er skissert ovenfor bygger på en forutsetning om en godt fungerende eller funksjonell samferdselsstruktur både når det gjelder gods- og persontransport. Begge disse transporttjenestene kan enten skje på vei eller jernbane. Hva vet vi om sammenhengen mellom samferdselsstruktur og næringsutvikling? Lein, Køhn & Hagen (2003) så på sammenhengen mellom samferdselsmessige flaskehalser i forhold til eksisterende næringsstruktur i Hedmark og Oppland og hvilke infrastrukturprosjekter som ville gi størst effekt for næringslivet i nevnte fylker. Denne undersøkelsen, basert på medlemsbedrifter i Næringslivets Hovedorganisasjon viste blant annet:

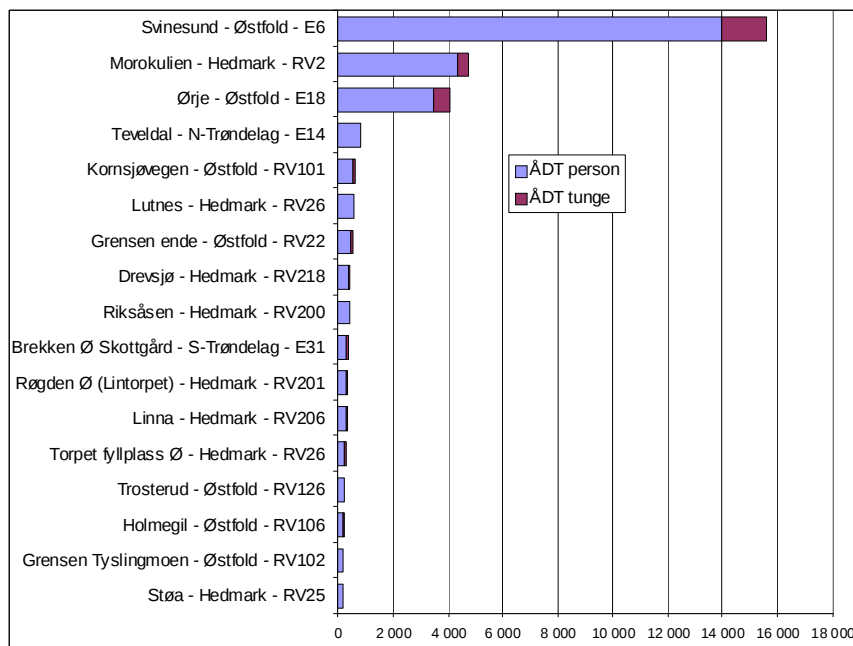
- De fleste bedriftene rangerer godstransport som viktig eller helt avgjørende.
- Regularitet og pålitelighet er den faktoren som bedriftene oppgir som viktigst for godstransport. Det er en svak tendens til at bedriftene i distriktsregionene bedømmer viktigheten av godstransport noe høyere enn mer sentralt beliggende bedrifter.
- Transport av ansatte i arbeid er den transporttypen som rangeres som minst betydningsfull i alle regioner. Transport av egne ansatte er minst viktig for industrien, og viktigst for bygg og anlegg samt finansiell og forretningsmessig tjenesteyting.

- Bil er den transporttypen som vurderes å ha størst betydning i alle regioner, men betydningen varierer mellom ulike typer transport (ansatte, gods, kunder) Den refererte undersøkelsen var rettet mot næringslivet og ikke uventet vil da godstransport vektlegges. I utvidelsen av lokale arbeidsmarkedsregioner vil persontransport (pendling) ha stor betydning.

Som vi har sett av pendlingstallene er det bare i områdene ved de tre store grenseovergangene det kan sies å være utstrakt pendling mellom kommuner i studieområdet. Også tall for vegtrafikken viser at den grensekryssende trafikken mellom Sverige og Norge er svært konsentrert. Svinesund står i en klasse for seg med rundt 16 000 kjøretøyer kryssende per døgn (ÅDT), deretter kommer Morokulien og Ørje med rundt 4 000 kryssende kjøretøyer. Trafikken ved de andre grenseovergangene er langt lavere.

Vegtrafikken over grensen (årsdøgntrafikk)

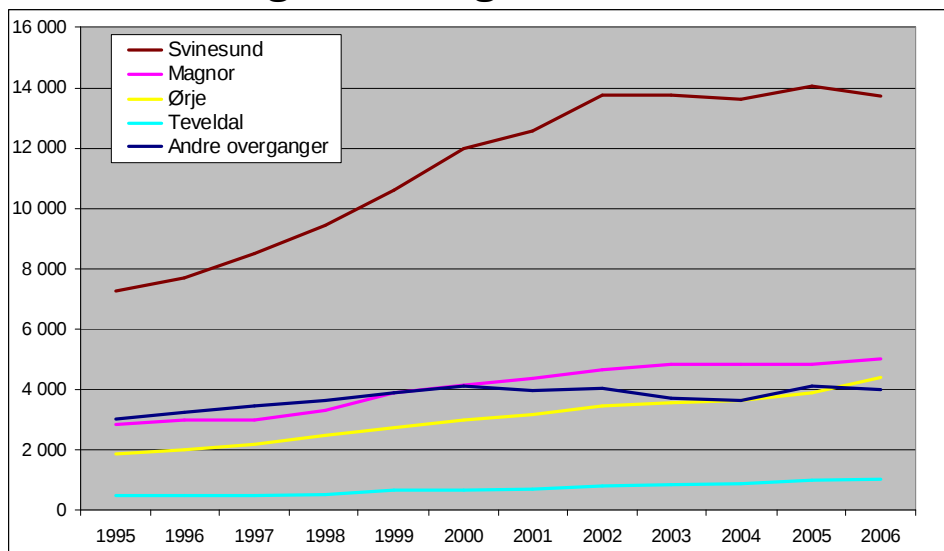

Figur 6.1 Vegtrafikken over riksgrensa.

Mest overraskende er det kanskje at Morokulien er nest viktigste norsk-svenske grenseovergang (etter Svinesund) når det gjelder lette kjøretøy og totale kjøretøy. Alle de fire største overgangene har hatt jevn trafikkvekst siste 10 år, mens trafikken over de mindre overgangene i sum er redusert de seinere åra.

Utvikling i grensetrafikken Beregnet årsdøgntrafikk, lette biler

Kilde: ØF på grunnlag av TØI

Figur 6.2 *Utvikling i grensetrafikken, ÅDT lette biler.*

Vi har sett på mulighetene for dagpendling over riksgrensa med tog eller buss, og har da konsentrert oss om de tre viktigste grenseovergangene.

6.2 Grenseoverskridende kollektivtilbud

Regional utvikling gjennom regionforstørrelse er avhengig av bl.a. samferdselsstruktur. Samferdselsstrukturen består av vegnett og det kollektive transporttilbudet. Hva de arbeidsreisende velger av transportmiddel kan avhenge av mange faktorer, men tilgjengeligheten i forhold til å reise kollektivt er av en viss betydning. I dette kapitlet vil vi derfor se på hvilke muligheter de grensekryssende arbeidsreisende har til å benytte et kollektivtilbud. Vi har ingen statistikk over hvor mange arbeidsreisende over grensen som faktisk benytter seg av kollektivtilbudet, så gjennomgangen vil ha fokus på rutetilbudet.

6.2.1 Togtilbudet

Det er en vesentlig forskjell i togtilbudet på svensk og norsk side i Euresområdet. På svensk side er det et relativt godt utbygd togtilbud, mens det på norsk side kun er persontransport med jernbane på aksene Kongsvinger – Sør-Odal – Oslo og Halden – Oslo. Solørkommunene (Våler, Åsnes og Grue), Eidskog, Nord-Odal og Trysil er ikke tilknyttet jernbanenettet når det gjelder persontransport.

For arbeidspendlere over grensa er det i dag et meget begrenset togtilbud, og jernbanetransportørenes satsningsområde er nok i liten grad rettet mot dem. Det er få avganger både på strekningen Oslo – Göteborg og Oslo – Kongsvinger – Karlstad, og rutetidene passer generelt dårlig med en ”normal arbeidsdag”.

Grensependling over Svinesund med tog

Strekningen Oslo – Göteborg har på hverdager tre avganger hver veg. Avgangene fra Oslo er kl. 07.00, 13.00 og 18.00, med retur fra Göteborg kl. 06.43, 12.45 og 17.45. Avgangen kl. 07.00 med ankomst Halden kl. 08.43 kan være et reelt transporttilbud for enkelte arbeidsreisende mellom norske kommuner innen studieområdet, men lite aktuelt å benytte til grensependling. For øvrig er det et meget godt lokaltogtilbud mellom Oslo og Halden som nok heller blir benyttet av pendlere mellom norske kommunene.

For svenske grensependlere kan første avgang fra Göteborg kl. 06.43 være en mulighet. Toget ankommer Halden kl. 08.49. Både for norske og svenske grensependlere er det et meget lite tilfredsstillende ettermiddagstilbud med tog.

Grensependling over Eidskog med tog

Strekningen Oslo – Karlstad har på hverdager fire avganger hver veg. Også her er det rutetider som tilsier at tog er et dårlig alternativ for grensependlerne. Første avgang fra Oslo mot Karlstad er kl. 07.25 med ankomst første stasjon på svensk side (Charlottenberg) kl. 09.17. Andre vegen er ikke morgentilbudet noe bedre. Første avgang fra Karlstad går kl. 09.34 og er i Kongsvinger 11.16. På ettermiddagen er rutetidene begge veger noe mer tilpasset en ”normal” arbeidstidsslutt, men for dagpendlere vil det kun være et aktuelt tilbud hvis det kan kombineres med annet transportmiddel om morgenen.

6.2.2 Busstilbudet

I alle våre kommuner er det et vel forgrenet linjenett som binder sammen tettsteder og sikrer de spredtbygde områdene et kollektivtilbud. Trafikken er i første rekke tilpasset skole- og arbeidsreiser. Med unntak av busstilbudet ”Grensependleren” (Sarpsborg/Halden – Strømstad) og til en viss grad Glåmdalregionen - Charlottenberg, er det grensekryssende busstilbudet i liten grad rettet mot dagpendlere. Vi vil nedenfor se på mulighetene for grensependling over Eidskog, Svinesund og Ørje.

Grensependling over Eidskog med buss

Strekningen Oslo – Charlottenberg har på hverdager et godt busstilbud. Om morgenen går det buss fra Oslo med ankomst Kongsvinger stasjon kl. 07.50 og Charlottenberg kl. 08.40. Det går bybuss i Kongsvinger til stasjonen og buss fra Elverum og Nord-Odal som korresponderer med denne avgangen på ruta Oslo - Charlottenberg.

Fra Charlottenberg til Kongsvinger er det avganger kvart på hver time fra 10.45 til 19.45, med reisetid 50 min, så her er det et godt ettermiddagstilbud. Bussen fortsetter mot Oslo. Alle

avganger har korrespondanse videre til mot Elverum og det er også her muligheter for bussbytte i Sør-Odal (Skarnes) for videre reise mot Nord-Odal.

For reisende fra Charlottenberg til Kongsvinger er det et bra morgentilbud. Det går buss kl. 05.45, 06.45 og 08.45 med ankomst Kongsvinger 55 minutter senere. Bussen fortsetter mot Oslo. Alle avganger korresponderer med buss til Elverum. Om ettermiddagen går det timesavganger fra kl. 13.50 til kl. 20.50 tilbake til Charlottenberg (buss fra Oslo). Alle avgangene korresponderer med buss fra Elverum og enkelte også med Nord-Odal.

Grensependlere fra Glåmdalsregionen og opp til Elverum har et begrenset tilbud hvis de ikke arbeider i Charlottenberg. Som nevnt er det et vel forgrenet linjenett både på norsk og svensk side i vårt studieområde, men pendlerne må foreta bussbytte i Charlottenberg for å komme videre. Tilsvarende vil da også gjelde for de er bosatt på svensk side utenfor Charlottenberg og som arbeider på norsk side av grensa.

Grensependling over Svinesund og Ørje med buss

I 2005 ble busstilbudet Grensependleren etablert med 16 daglige bussturer mellom Sarpsborg/Halden og Strömstad, med forbindelse videre sørover mot Göteborg og nordover mot Moss og Oslo. Grensependleren er et samarbeid mellom Västtrafik, Østfold kollektivtrafikk og Nettbuss Østfold. Ruten ble etablert for bl.a. å gi dagpendlerne over grensa et godt tilbud. Ruta har hatt en betydelig passasjervekst siden oppstarten, men det er kun en liten andel av reisende som benytter ruta til lokalreiser over riksgrensa. Østfold fylkeskommune har derfor vedtatt å avvikle tilbudet på norsk side fra 4. januar 2009. Avviklingen gjelder mellom Halden og Strömstad, dvs. det tilbudet som er mest aktuelt å bruke for dagpendlere. Timesekspressen mellom Strömstad – Sarpsborg – Oslo og mellom Halden – Sarpsborg – Oslo vil fortsette å gå. Säflebusen (Oslo – Göteborg – København) er et annet grensekryssende tilbud over Svinesund. Dette er et tilbud som ikke er ment for lokale reiser innenfor de enkelte län/fylke og da heller ikke et tilbud for dagpendlere.

Timeekspressen har også et grensekryssende tilbud over Ørje. Ruten går fra Oslo til Töckfors Shopping Center og retur, og er ikke rettet mot dagpendling.

De aller fleste grensependlerne bruker privatbil i reisen til og fra arbeid. Arbeidsgiverne mener det er nesten umulig å få opp et kollektivtilbud som kan konkurrere med privatbil. Det er svært få av pendlerne som har arbeidstid som kan tilpasses et fast rutetilbud. Både i industri, varehandel, reiselivsnæringer og i helse, pleie og omsorg er det skiftordninger, ofte varierende over året og kanskje fra uke til uke. Pendlerne må ha en fleksibilitet som et kollektivtilbud ikke kan tilfredsstillende. Noen arbeidsgivere legger til rette for at pendlere kan kjøre sammen i privatbiler. Pendlere som bor nær hverandre settes da opp på de samme vaktene, slik at samkjøring er mulig.

7 Arbeidsgivernes erfaringer med grensependlere.

7.1 Betydningen av grensependlere

Selv om antall grensependlere ikke er så høyt, om en regner som andeler av den totale sysselsettingen i kommunen, er de likevel helt avgjørende for noen bransjer og i noen yrker.

Offentlig sektor

I de norske kommunene i vårt studieområde er det mange svenske arbeidstakere innen helse, omsorg og sosiale tjenester. Det rekrutteres noen leger, men i antall er det sykepleiere og hjelpepleiere som dominerer. Nesten 100 prosent av disse er kvinner. Mange av disse har fast arbeid i Sverige og ønsker bare å spe på inntekta med helge- eller ukevakter i Norge. Andre har langtidskontrakter eller fast ansettelse og kan bli i jobben i mange år. Veldig få av disse dagpendler. Arbeidsgiver ordner et enkelt overnattingstilbud, og mange jobber etter "Nordsjømodellen". De er en uke, helg inkludert, på jobb og har en uke fri. Denne arbeidstidsordningen i seg selv er attraktiv for mange. I tillegg er det lønna som trekker helsearbeidere fra Sverige til Norge.

Det er ikke vanskelig å skaffe svenske helsearbeidere til arbeid i Norge. Rekruttering skjer dels gjennom kontakter; mange kjenner noen som jobber i Norge. Dels skjer det gjennom annonser i svenske lokalaviser, dels gjennom egne rekrutteringsmesser som arrangeres av private rekrutterings/vikarbedrifter. Mange helsearbeidere tar også kontakt på telefon, enten direkte til sykehus eller kommune, eller til en rekrutteringsbedrift.

Hovedtyngden av svenske arbeidstakere i offentlig sektor i Norge arbeider innen helse, omsorg og sosiale tjenester. I tillegg er det noen svenske arbeidstakere i "alle yrker" i kommunene; i musikkskoler, barnehager og administrative stillinger for eksempel innen økonomi, personal og tekniske fag. Etterspørselen endrer seg over tid.

Private bedrifter

Her ser det ut til å være noe større svinginger i etterspørselen etter arbeidskraft fra Sverige, ikke bare i volum, men like mye når det gjelder hvilken kompetanse som etterspørres. Hvilken kompetanse som tilbys varierer med arbeidsmarkedet i Sverige. Dette illustrerer at de private bedriftene på begge sider av grensa er mer utsatt for svingende konjunkturer enn arbeidsgiverne

innen offentlig sektor. Det er utveksling av arbeidskraft til alle deler av privat sektor, men noen sektorer dominerer.

Fra Sverige til Norge gjelder det bygg og anlegg, industri, hotell og restaurant og lager/logistikk. Men der også etterspørsel etter ingeniører, førskolelærere, og til callsentra.

Rekruttering til private bedrifter skjer omtrent på samme måte som til offentlig sektor. Noen tar direkte kontakt med bedriftene, mye går gjennom bekjentskaper, noe går gjennom arbeidskontorene og private vikar- eller rekrutteringsbyråer. Vikarbyråer skaffer arbeidskraft for kortere eller lengre vikariater, men en del av disse vikarene går over i faste stillinger og noen bosetter seg i Norge.

Både bedriftene, arbeidsgivere i det offentlige og vikarbyråene understreker at grensependlerne ikke er en ensartet gruppe. Noen tar seg noen få helger eller uker i Norge, andre har langsiktige avtaler om helgevakter over en periode, andre jobber fulltid i en periode, mens noen tar seg fast jobb i Norge og etter en stund bosetter seg i Norge. Her er både arbeidsforhold, og ikke minst familieforhold avgjørende for tilpasningen.

Som vi har sett av pendlingstallene går den norske pendlingen til Sverige i hovedsak til de nærmeste grensekommunene. En stor del av de norske innpendlerne til Strömstad, Eda og Årjäng arbeider innen varehandelen, ofte i kjøpesentra rettet mot norske kunder og lokalisert rett over grensa.

Høsten 2008 er det en kursforskjell mellom svensk og norsk krone på ca 13 prosent og lønnsforskjell på rundt 15 prosent, selvsagt noe varierende fra yrke til yrke og fra bransje til bransje. Grovt regnet kan en si at en norsk arbeidstaker som jobber i Sverige får bortimot 30 prosent lavere lønn, omregnet til norske kroner, enn om hun/han hadde hatt tilsvarende jobb i Norge. Lønnsforskjellene er den viktigste motivasjonen for å søke seg jobb i Norge. For folk med treårig høgskoleutdanning er lønnsforskjellen rundt 100 000 kroner per år, når en tar hensyn til forskjeller i kronekurs. For folk med fagutdanning/videregående skole er lønnsforskjellen rundt 80 000 kroner. Som en av våre informanter uttrykte det: *”Da er det klart at nordmenn ikke står i kø for å jobbe i Sverige”*.

I de svenske kommunene ved de tre store grenseovergangene er det etablert store kjøpesentra. Her arbeider det mange nordmenn. Et eksempel er Nordby kjøpesenter i Strömstad. Senteret har om lag 750 ansatte, hvorav ca. 35 prosent er nordmenn. Men dette er i all hovedsak skoleungdom som jobber i helgene. Både i Strömstad og Halden er ledigheten innen handel og kontor nær null, og det er vanskelig å få tak i arbeidskraft. Trolig er situasjonen tilnærmet den samme ved de andre grenseovergangene; en stor del av de registrerte pendlerne fra Norge til Sverige er deltidsarbeidende skoleungdom. Arbeidsmarkedet i Norge kombinert med lønns- og kursforskjellen gjør at pendling fra Norge til Sverige i dag ikke framstår som attraktivt.

7.2 Administrative utfordringer og Grensetjenestens funksjon

Arbeidspendling over riksgrensa går i all hovedsak greit. Arbeidsgivere som har ansatte fra nabolandet ser det ikke som administrativt problematisk, men noe mer arbeidskrevende enn å ha arbeidstakere fra eget land. Det er spesielle regler for det som kalles ”grensegjengere”.⁵

”Med grensegjenger menes i NSA (den nordiske skatteavtalen) person som er skattepliktig som bosatt i en kommune som direkte grenser til riksgrensen mellom Norge og Sverige eller riksgrensen mellom Norge og Finland og som oppebærer lønn eller annen lignende godtgjørelse for personlig arbeid utført i en kommune som grenser direkte til den samme riksgrensen i det annet land.”

Det er utarbeidet detaljerte regler for hvordan grensegjengere skal behandles når det gjelder inntektsskatt, trygder og arbeidsgiveravgift.

Inntektsskatt

Grensegjengere som er skattemessig bosatt i Norge, skal skattlegges i Norge for lønn og lignende godtgjørelse for personlig arbeid, offentlig og privat, utført i grensekommune i Sverige og Finland.

Grensegjengere som er skattemessig bosatt i Finland eller Sverige, skal ikke ilegges inntektsskatt i Norge for lønn og lignende godtgjørelse for personlig arbeid utført i grensekommune i Norge. Inntekten skal bare skattlegges i bostedslandet. Dette gjelder arbeid både for offentlige og private arbeidsgivere.

Trygdeavgifter

Etter EØS-avtalen er grensegjengere som utgangspunkt trygdet i sysselsettingslandet for så vidt gjelder ytelser som er avhengig av inntekt som grensegjenger.

Inntekt som grensegjengere skattemessig bosatt i Norge, har i grensekommune i Sverige eller Finland, regnes vanligvis ikke som pensjonsgivende i Norge. Det skal således ikke fastsettes pensjonsgivende inntekt ved ligningen eller betales trygdeavgift til Norge av slik inntekt hvis grensegjengeren bare arbeider i Sverige eller Finland. Hvis grensegjengeren også arbeider i Norge, skal trygdeforholdet avklares med NAV.

Grensegjengere bosatt i Sverige og Finland skal vanligvis betale trygdeavgift i Norge av inntekt som grensegjenger. Da inntekten er skattepliktig i bostedslandet, må NAV stå for fastsettelse og innkreving av avgiftene og fastsettelsen av den pensjonsgivende inntekt.

Vi skal ikke nærmere inn på reglene for grensependlere.

⁵ Den nordiske skatteavtalen, protokollens VI. EØS-avtalen art 29. Rådsforordning (EØF) nr. 1408/71.

Grensetjenesten

Grensetjenesten i Morokulien skal bidra til å gjøre det lettere for arbeidsgivere og arbeidstakere å operere på tvers av grensen mellom Norge og Sverige. Grensetjenesten skal gi informasjon og råd om toll, skatt, arbeidsformidling, trygd, forsikring og andre saker som er viktige i grenseområdene. Dette skal fremme økonomisk aktivitet og vekst i begge land, blant annet ved å gjøre det enklere for arbeidstakere å pendle over riksgrensa, gjøre det enklere for bedrifter å ansette personell fra nabolandet og gjøre det enklere å etablere bedrifter i nabolandet. Grensetjenesten gjør en viktig og god jobb med å informere grensegjengerne om hvilke plikter og rettigheter de har når de tar arbeid i nabolandet. I følge vår informanter er ikke Grensetjenesten så aktive og trolig heller ikke så dyktige når det gjelder informasjon overfor arbeidsgiverne. Selv om det er korte avstander og tette bånd mellom Sverige og Norge, understrekes fra arbeidsgiverne at det er to land med to ulike lovgivninger og regelsystemer. Dette kan være en utfordring, særlig for små bedrifter. Utfordringene er først og fremst knyttet til spørsmål om pensjonsordninger, og trygder ved ledighet og sykdom. Skatt er et mindre problem for bedriftene, men kan være et problem for arbeidstakerne.

Svenske grensegjengere som jobber i Norge skatter til Sverige, men "er trygdet i Norge". Dvs. den svenske arbeidstakeren, og den norske arbeidsgiveren, betaler trygdeavgifter i Norge. Dette må de svenske arbeidstakerne ta seg av selv, etter å ha fått en melding fra NAV. Her er Grensetjenesten behjelpelig og gir råd til arbeidstakerne, i mindre grad til bedriftene.

Hvis de svenske arbeidstakerne har inntekter også i Sverige, må de "trygde til Sverige". Det betyr at de betaler trygdeavgifter i Sverige og at de norske arbeidstakerne betaler arbeidsgiveravgift til Sverige. Denne er mer enn dobbelt så høy som i Norge. Dette prøver norske arbeidsgivere å unngå. Før ansettelse av svenske arbeidstakere prøver norske arbeidsgivere å sjekke at de som søker jobb ikke har, eller har planer om å skaffe seg, inntekter i Sverige. Dette kan være vanskelig fordi det skal veldig lite til før de må "trygde til Sverige". Det er for eksempel nok at de har et lite gardsbruk uten inntekter, fordi gardsbruket er registrert som næringseiendom/næringsvirksomhet.

Selv om det finnes regler for hvordan grensegjengere skal behandles når det gjelder skatter og trygder, kan det være vanskelig å tolke reglene og det er krevende for bedriftene å måtte forholde seg to lands administrative systemer og rutiner.

Godkjenning av utdanninger oppfattes ikke som noe problem. Svenske og norske utdanninger godkjennes og aksepteres på begge sider av grensa. Det gjelder både høyere utdanninger og fagutdanninger. Det finnes noen få unntak fra dette. Eksempelvis får ikke svenske arbeidstakere godkjent lærlingtimer fra Norge, og norske elektrikere må ta noen tilleggskurs for å bli godkjent i Norge. Hovedinntrykket er likevel at det er svært små problemer knyttet til godkjenning av utdanninger.

Når det gjelder Grensetjenesten er hovedinntrykket at de gjør en viktig og god jobb i forhold til arbeidstakerne.

For arbeidsgiverne er det mange detaljerte regler å forholde seg til, og de får ikke, og forventer heller ikke å få, tilstrekkelig vegledning fra Grensetjenesten. Bedriftene finner stort sett det de trenger på nettet, <http://www.infotjenester.no/> som er en abonnements tjeneste. Her finnes oppdatert og detaljert informasjon om lover, regler, etc. som er helt avgjørende for de som arbeider med lønn og personal, og har grensependlere i sin bedrift.

To offentlige kontorer trekkes fram som problematiske for bedrifter som har grensependlere. Det er NAV-Utland i Oslo, som noen ganger er raske, andre gange svært trege. Det kan ta opp til et år å få refusjon fra NAV for sykepengen utbetalt til grensependlere. Også Skatteetaten (Skatt øst) skaper problemer ved at de behandler rutinesaker tregt. Det kan ta mange uker for en svensk arbeidstaker å få de nødvendige papirer for at lønn kan utbetales og norsk arbeidsgiveravgift innbetales. Vi har ikke fått kommentarer om liknende problemer med tilsvarende offentlige etater på svensk side.

8 Regionens vekstpotensial og betydningen av grensependling.

Gjennom årene har det vært tett og nær kontakt mellom folk i de svenske og norske grensekommunene. I de siste årene er denne kontakten blitt ytterligere utvidet gjennom økt grensehandel, arbeidspendling og norsk bosetting i svenske grensekommuner. Grensehandelen har stimulert til etablering av store kjøpesentra på svensk side av grensen, og det bygges også hoteller i tilknytning til kjøpesentrene. De siste årene er det også mange nordmenn som har kjøpt seg fritidshus i svenske grensekommuner. Det er mange norskeide bedrifter på svensk side av grensa. Ved siden av kjøpesentrene som er nevnt, er de største bedriftene innen metall- og verkstedindustri.

Mange av de svenske kommunene i vårt studieområde og noen av de norske har hatt en svakere næringsutvikling enn landsgjennomsnittet, både de siste årene og om en ser på de lange linjene. Den svakere arbeidsplassutviklingen skyldes dels en næringsstruktur med tungt innslag av næringer i generell sysselsettingsmessig tilbakegang, eksempelvis jord- og skogbaserte næringer, dels lite innslag av næringer i generell sysselsettingsmessig vekst, eksempelvis forretningsmessig tjenesteyting. Regioner preget av næringer i stagnasjon kan ikke vokse ved at de trekkes med av den generelle utviklingen i vekstnæringene. Dermed er de avhengig av å kapre ”markedsandeler” fra andre regioner innen de enkelte næringer for å oppnå samme sysselsettingsvekst som landsgjennomsnittene. Det betyr eksempelvis at industrikommuner må kapre markedsandeler innen sine industribransjer. Dett er selvsagt en svært krevende oppgave. En supplerende strategi for slike kommuner er å satse på at bosettingen og folketallet i større grad frikoples fra arbeidsplassene i kommunene. Det betyr at kommunen i må integreres i større arbeidsmarkeder, primært i arbeidsmarkeder preget av næringer i generell framgang. I praksis betyr det at landbruks- og industrikommuner i økende grad må integreres med kommuner med stor innslag tjenesteytende næringer. Landbruks- og industrikommunene må da integreres med kommuner med sterke, og voksende sentra.

Som pendlertallene har vist, kan vi ikke snakke om hele vårt studieområde som et felles bo- og arbeidsmarked. Til det er avstandene nord-sør for store. Men det er mange felles bo- og arbeidsmarkeder som strekker seg øst-vest over riksgrensa. Det er særlig stor utveksling av arbeidskraft ved de tre store grenseovergangen; Halden-Strömstad, Marker-Årjäng og Eidskog-Eda. Dette er grenseoverskridende regioner som historisk sett har hatt mye samhandling, gjennom flytting, pendling, varehandel, med mer. Eksempelvis er rundt 17 prosent av innbyggerne i Eda kommune norske statsborgere. I den norske nabokommunen Eidskog utgjør ”svenskeandelen” om lag to prosent. Tilsvarende ubalanse finner vi ved flere av de andre

grensekommunene. Det er rimelig å anta at en sentral forklaring på dette er økonomisk tilpasning. Lavere bo- og levekostnader i Sverige og høyere inntektsnivå i Norge gjør at mange velger denne løsningen. En slik forklaring passer godt sammen med den kunnskapen vi har med hensyn til ubalansen i antall som pendler mellom Norge og Sverige. Rundt halvparten av de som pendler fra Eda til Norge er norskfødte.

Hvilken veg strømmene av varer, tjenester og arbeidskraft går, varierer over tid, avhengig av kursforskjeller, prisforskjeller, lønnsforskjeller og forskjeller i tilgang og etterspørsel etter arbeidskraft. Ser vi bort fra Halden-Strömstad, der arbeidskraft utveksles i begge retninger, har strømmen av arbeidskraft de siste årene i all hovedsak gått fra Sverige til Norge.

Retningen på pendlingsstrømmene i vårt område kan også ha en mer permanent, og mindre konjunkturavhengig, komponent. Dette fordi de svenske og norske grenseregionene har utviklet seg forskjellig, jf. kapittel 2 og 3, og at disse forskjellene kanskje vil bli videreført i årene som kommer. Det er særlig to prosesser som synes å prege utviklingen og skape regionale ulikheter over grensa.

A) Regionforstørring rundt Oslo

Siden midten av 1990-tallet har det etablert seg en vekstsone rundt Oslo, også i områder som tidligere har hatt lang tids tilbakegang i folketall. Dette kan ses i sammenheng med utvidelsen av Stor-Oslos bo- og arbeidsmarkedsregion som i en gradvis utvidet randsone har sikret en befolkningsvekst gjennom netto tilflytting koplet til økende utpendling. Denne utviklingen henger dels sammen med utbygging av infrastrukturen rundt Oslo, men også utviklingstrekk i retning økt fleksibilitet mht. arbeidstid og arbeidssted og endringer i yrkes- og næringsstruktur med flere jobber i "pendlingsvennlige" yrker og næringer. På den annen side skaper bosetting og tilflytting i seg selv grunnlag for lokale arbeidsplasser og verdiskaping bl.a. innen privat og offentlig personrettet tjenestesektor. Flyttingen av hovedflyplassen til Gardermoen 1.10.1998 har bidratt til at veksten rundt Oslo også er trukket nordover både fordi flyplassen direkte har bidratt til positiv utvikling i tilflytting, bygging og bosettingsbasert tjenesteutvikling i nærområdene og fordi infrastrukturen rundt flyplassen har bidratt til pendlingsbasert tilflytting, bygging og bosettingsbasert tjenesteutvikling også i øvrige regioner rundt. Også deler av Värmland er nå i noen grad trukket inn i Stor-Oslos arbeidsmarkedsregion.

B) Svakere befolkningsvekst og sterkere sentralisering i Sverige

Sverige, og i særlig grad den svenske delen av vårt studieområde, har hatt en svakere befolkningsutvikling enn Norge og den norske delen av studieområdet. I tillegg er det mye som tyder på en sterkere sentralisering i Sverige, spesielt gjennom deler av 1990-tallet. Dette kan kanskje dels tilskrives den ulike statsfinansielle situasjonen i de to land under lavkonjunkturen tidlig på 1990-tallet. Mens Norge hadde mulighet til å motvirke internasjonal lavkonjunktur gjennom en aktiv motkonjunkturpolitikk, opplevde man i Sverige en statsfinansiell krise som nødvendiggjorde innstramninger i offentlige utgifter, noe som forsterket konjunkturedgangen. Siden 1990 har den offentlige sysselsettingen i Norge vokst med ca. 30 prosent, mens den har falt med ca. 15 prosent i Sverige. Ørbeck (2005) påviste relativt små regionale forskjeller i offentlig sysselsettingsutvikling. Men fordi offentlig sektor gjennomgående står for en større

andel av sysselsettingen i utkantdistrikter enn i sentrale strøk, har en generell vekst eller tilbakegang regionale implikasjoner. Den kraftige innstramningen i den svenske stats ulike utgiftsordninger hadde trolig regionale omfordelingseffekter, selv om dette ikke var tilsiktet. (Ørbeck 2005, Ørbeck og Køhn 2006).

Befolkningsutvikling og sysselsettingsutvikling, som vi har studert foran, er viktige indikatorer på hvordan utviklingen i de ulike kommuner og regioner har vært. Det er vanskelig å peke på enkeltfaktorer som har vært avgjørende for utviklingen i en kommune og selvsagt enda vanskeligere å si noe hvilke faktorer som vil være avgjørende i årene som kommer. Vi skal ikke ha noen grundig drøfting av disse spørsmålene her. Vi skal likevel peke på noen faktorer som synes å ha hatt betydning, og som trolig vil få betydning framover.

Samtidig med det økende fokus på regioners egenskaper, regionale næringsklynger og innovasjonssystemer mv. har både Norge og Sverige opplevd en regionforstørring ved at funksjonelle lokale arbeidsmarkeder blir større, og i økende grad koples sammen til nye og større bo- og arbeidsmarkeder. En av de sentrale drivkreftene bak regionforstørringen, og viktig for eventuell fremtidig regionforstørring/sammenkopling, er forbedringer i samferdselsmessig infrastruktur og kortere reisetider. Undersøkelser i Sverige tyder på at:

- Muligheten og villigheten til å pendle over lengre strekninger har økt sterkt de siste 30-40 årene.
- Menn har muligheter og/eller er villige til å pendle over lengre strekninger enn kvinner.
- Folk med høyere utdanning har muligheter og/eller er villige til å pendle over lengre strekninger enn folk med lavere utdanning.

SIKA (2004) mener at utviklingen i retning av stadig flere kunnskapsintensive arbeidsplasser og yrker, større spesialisering og større muligheter for fjernarbeid vil føre til at pendlingsregionene vil bli stadig større. Større pendlingsregioner bidrar til å hindre mismatch mellom arbeidskraftens kompetanse og jobbønsker og arbeidsgivernes behov.

Men de store pendlingsregionene gir også noen utfordringer, særlig for bedrifter med lav lønnsevne. Slike bedrifter vil fort kunne tape kampen om arbeidskraften. Med økende regionstørrelse blir det vanskeligere å opprettholde lokalt forhandlede lave lønninger. Generelt er det slik at det gjennomsnittlige lønnsnivået øker med økende regionstørrelse. (Temaplan 2003)

Slik situasjonen er i dag, ser pendling med kollektive transportmidler ut til å være lite aktuelt for de aller fleste grensependlere. Dette skyldes dels at det er arbeidstidene ikke passer med rutetidene, og at mange arbeidstakere trenger større fleksibilitet fra dag til dag enn det et kollektivtilbud kan gi. Dels skyldes det at folk verken bor eller arbeider på jernbanestasjonene eller bussenes stoppesteder. Folk bor spredt og arbeider på ulike steder. På lengre sikt kan en tenkes seg at en større del av grensependlerne har mer fleksible arbeidsformer, de jobber i andre næringer, det er flere i "frie yrker", arbeidstiden bli mer fleksibel og flere har muligheter for å ha hjemmekontor et par dager i uka. Dette vil trekke nye grupper til grensependling, og mange

av pendlerne i kontoryrker vil kunne arbeide undervegs på buss eller tog. Med tanke på langsiktig arbeid for å integrere grensekommunene vil derfor både selve vegstandarden og kollektivtilbudet være viktig.

Geografisk utvidelse av arbeidsmarkedene vil ofte være en viktig bidragsyter til vekst i en region. For bedriftene gir det et større rekrutteringsgrunnlag, og bedre muligheter for hele tiden å kunne få tak i den kompetanse det er behov for. For arbeidstakerne gir det bedre muligheter for å kunne få en jobb som er tilpasset den utdanning, kompetanse og jobbønske den enkelte har. De områdene dette er aktuelt for blir gradvis flere og større gjennom fortsatt utbygging av infrastruktur, i form av veier, kollektivtilbud og bredbånd. Gjennom videre utbygging av infrastrukturen, slik at en økende andel av befolkningen kan delta i andre geografiske arbeidsmarkeder gjennom pendling (enten dette er langtidspendling, ukependling eller dagpendling, evt. i kombinasjon med hjemmekontor/telependling), vil en større del av grensekommunene kunne gis muligheter for positiv folketallsutvikling mer eller mindre uavhengig av kommunenes egen nærings- og verdiskapingsutvikling.

Omfattende trygdeoverføringer, et inntektsutjevnerende skattesystem og dagens system for statlige overføringer til kommunene sikrer alle bosatte innbyggere en viss kjøpekraft og kommunenes evne til å tilby et tjenesteomfang tilpasset befolkningens nivå og sammensetning. Mange arbeidsplasser er dermed i hovedsak knyttet til folketall og bosetting, og langt på veg løsrevet fra det øvrige lokale næringsliv. Eldrebølgen og fortsatt vekst i tjenestebehov, kan med dagens finansieringsmodell for helse, pleie og omsorg gjøre personrettet tjenestesektor enda viktigere som sysselsetter framover, også i ellers næringssvake områder. Kombinert med en viss utpendling til områder med et mer dynamisk næringsliv, kan derfor folketall og bosetting opprettholdes også i næringssvake kommuner. En forutsetning for dette er at det legges til rette for regionforstørring gjennom infrastrukturbygging som kan knytte flere arbeidstakere til større og mer differensierte arbeidsmarkeder.

Regionutvidelser er også viktig med tanke på å redusere langtids arbeidsledighet. Undersøkelser i Sverige viser at ledighet, for eksempel i kjølvannet av bedriftsnedleggelse, blir mindre omfattende og av kortere varighet, om det foreligger muligheter for pendling. Mange av de som blir ledige er etablert med familie og bolig, og flytting framstår som lite attraktivt. I mangel på alternative arbeidsplasser i egen kommune, vil langtids ledighet ofte kunne bli resultatet. Geografisk utvidelse av pendlingsmulighetene er viktig for å hindre at folk skal bli værende utenfor arbeidslivet. Både for den enkelte og for samfunnet vil pendling være et langt bedre alternativ. Jo flere kommuner som er koplet sammen i et felles arbeidsmarked, desto flere ulike jobber finnes det å velge mellom for arbeidssøkerne. Og tilsvarende for bedriftene, de får flere arbeidssøkere å velge mellom når jobber skal fylles. Med økende krav til kompetanse og spesialisering, blir dette stadig viktigere.

Et hovedfokus fremover bør derfor rettes mot regionforstørringen, herunder hvilke prosesser som skaper dette, hvilke muligheter de ulike grenseregioner har for å kople seg på vekstkraften i mer dynamiske regioner, hva som hindrer eller kan fremme en slik utvikling og hvilke føringer en slik utvikling kan/bør ha for næringsutviklingen og

næringspolitikken. Et spesielt fokus bør rettes mot de muligheter og utfordringer eksistensen av en riksgrense spiller i denne sammenheng. For det studieområdet vi har sett på er det spesielt viktig å bidra til en grenseoverskridende infrastruktur som videreutvikler grensekommunene til mer integrerte grenseregioner, dvs. intern regionforstørring med økt intern pendling og utvikling av felles tjenestemarked som gjør at flere og bedre tjenester kan tilbys i regionen. I tillegg er det viktig med infrastruktur som kopler grensekommunene, og hele vårt studieområde tettere på omliggende dynamiske sentra, spesielt Osloregionen.

Referanser

Sune Berger: Identitet, provinsialism och rörlighet. En ny regional inndelning?
i Björn Arvidsson, Svante Karlsson Gunilla Lönnbring, Martin Stolare
(redaktörer): Förändringar och kontinuitet i vardagslivets Värmland
Karlstad University Studies 2008:8

Temaplan AB (2003): Effekter av framtida regionförstoring i Stockholm-Mälarenregionen.
Rapport nr. 1:2003.

Jan Edling (200x): Konkurrenskraftiga regioner – en del av tillväxtpolitiken. I
Tillväxtens regionala logikk - två uppsatser om hur vi skapar framgång och välfärd. Region
Skåne

Leena Hagsmo (2004): Kartläggning av ett gränsregionalt samarbete. En bred beskrivning av
dagens kontakter, samarbeten och länkar mellan Värmland och Norge.
Arbetsrapport 2004:14 . Karlstads Universitet. Institutionen för samhällsvetenskap
Cerut (Centrum för forskning om regional utveckling)

Åsa Rydin (2004): Värmland i ett storregionalt sammanhang. En studie av potentiella
samarbetspartners vid en framtida regionförstoring.
Arbetsrapport 2004:15 Karlstads Universitet. Institutionen för samhällsvetenskap
Cerut (Centrum för forskning om regional utveckling)

Hansson, B (2003) Infrastruktur och regionförändringar –Regionförstoring och lokal
tillgänglighet: målkonflikter i praktisk politik, CHOROS 2003:1. Kulturgeografiska
institutionen, Handelshögskolan vid Göteborgs universitet

SIKA (2004): Infrastruktur för tillväxt –Analys av infrastrukturinvesteringarnas betydelse för
tillväxt, regional utveckling och regionförstoring, SIKA Rapport 2004:1

SIKA (2001): Infrastruktur och regional utveckling. SIKA Rapport 2001:3

Berger, S., Forsberg, F. & Ørbeck, M., 2004. Atlas över Inre Skandinavien.
Befolkningsutveckling, näringsliv och livsmiljö. Karlstad University Studies 2004:66.
Karlstad.

Engebretsen, Ø. 2004. Regionforstørrelse – en foreløpig kartlegging av potensialer. TØI rapport 742/2004. Transportøkonomisk Institutt, Oslo.

Ericsson, B. 2004 Nordmenns grensehandel i 2003. ØF-rapport 2004/14. Østlandsforskning.

Eriksen, B. 2005. Norsk-svensk infrastruktur og næringsutvikling – samordning og muligheter. Rapport fra konferansen Grenseforum 2005. Norsk-svensk handelskammer. Oslo.

Køhn, E. & Lein, K., 2005. Regional utvikling og infrastruktur i Innlandet og Østfold. ØF-rapport nr. 07/2005. Østlandsforskning.

Lein, K., Køhn, E. og Hagen, S.E., 2003. Infrastruktur og næringsutvikling i Hedmark og Oppland. ØF-rapport 15/2003. Østlandsforskning.

TemaNord 2004. Nordisk Pendlingskarta- Delrapport 1- Sverige och Norge. TemaNord 2004:514. Nordisk Ministerråd, København

TemaNord 2005. Nordisk Pendlingskarta- Huvudrapport. TemaNord 2005:518. Nordisk Ministerråd, København.

Grensependling og regional utvikling

I rapporten gjøres det rede for utviklingen i et utvalg kommuner langs, og i nærheten av, riksgrensa mellom Sverige og Norge. Analysene er i hovedsak konsentrert om folketall, sysselsetting og arbeidspendling over grensa mellom kommuner i den svenske og norske delen av studieområdet. Studieområdet består av 22 svenske og 40 norske kommuner, fra Halden-Strömstad i sør til Trysil-Älvdalen i nord.

Rapport nr.: 21/2008

ISSN nr: 0809-1617